

บทนำ

ภูมิหลังและประเด็นปัญหา

เหตุการณ์การเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ได้นำมาซึ่งความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศไทย โดยเฉพาะ 6 จังหวัดภาคใต้ที่มีพื้นที่อยู่ในเขตชายฝั่งอันดามัน ได้แก่ กระบี่ พังงา ระนอง ตรัง ภูเก็ต และสตูล ความสูญเสียดังกล่าวนอกจากจะทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สินของประชาชนแล้วยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ผลกระทบดังกล่าวได้แก่การสูญเสียทรัพย์สินและชีวิตของบุคคลอันเป็นที่รัก ความเสียหายในประเทศไทยเกิดขึ้นโดยตรงในพื้นที่ 6 จังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามัน ได้แก่ ภูเก็ต พังงา กระบี่ ระนอง ตรัง และสตูล โดยมีประชากรได้รับความเดือดร้อน 13,017 ครอบครัว รวม 58,550 คน ใน 25 อำเภอ 1 ถึงอำเภอ 95 ตำบล 407 หมู่บ้าน (ฉวีวรรณ สุวรรณวงศ์, 2548) ความเดือดร้อนของประชาชนเกิดจาก ความสูญเสีย หรือเสียหายด้านชีวิต การบาดเจ็บ และทรัพย์สินในพื้นที่ 6 จังหวัด มีจำนวนมาก ซึ่งเป็นทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เป็นนักท่องเที่ยว แรงงานจากต่างชาติ และจากทั่วทุกภาคของประเทศ ที่มาทำงานอยู่ในพื้นที่ประสบภัย จากรายงานวารสารเศรษฐกิจและสังคม ฉบับเดือนก.ย. - ต.ค. 2548 ได้เสนอข้อมูลความเสียหายดังนี้ ผู้เสียชีวิต เหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยได้คร่าชีวิตของเพื่อนมนุษย์ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมากถึง 5,395 คน เป็นคนไทย 2,059 คน ต่างชาติ 2,436 คน ไม่สามารถระบุสัญชาติได้อีก 900 คน โดยจังหวัดพังงามีผู้เสียชีวิตมากที่สุด 4,225 คน รองลงมาคือกระบี่ 721 คน ภูเก็ต 279 คน ระนอง 159 คน สตูล 6 คน ตรัง 5 คน มีผู้บาดเจ็บรวมทั้งสิ้น 8,457 คน ชาวไทย 6,065 คน ต่างชาติ 2,392 คน จังหวัดพังงามีผู้บาดเจ็บมากที่สุด 5,597 คน รองลงมาคือจังหวัดกระบี่ 1,376 คน ภูเก็ต 1,111 คน ระนอง 246 คน ตรัง 112 คน และสตูล 15 คน ผู้สูญหาย รวมทั้งสิ้น 2,817 คน เป็นคนไทย 1,921 คน คนต่างชาติ 896 คน จังหวัดพังงามีคนสูญหายมากที่สุด 1,655 คน รองลงมาคือภูเก็ต 608 คน กระบี่ 544 คน ระนอง 9 คน และตรัง 1 คน

จากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัย ทำให้เด็กจำนวนมากสูญเสียบิดา มารดา และผู้อุปการะ โดยมีเด็กกำพร้าในพื้นที่ 6 จังหวัด ที่ประสบภัยทั้งสิ้นจำนวน 882 คน เป็นเด็กกำพร้าที่บิดาเสียชีวิต 367 คน มารดาเสียชีวิต 398 คน ทั้งบิดามารดาเสียชีวิต 90 คน ผู้อุปการะเดิมเสียชีวิต 27 คน นอกจากนี้ยังมีเด็กกำพร้าจากจังหวัดอื่น ๆ อีก 208 คน เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ ทำให้ทรัพย์สินของราษฎร เช่น บ้านเรือน และโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สถานที่ราชการ สถานที่สาธารณะ ฯลฯ ได้รับความเสียหายจำนวนมากนับเป็นมูลค่าหลายหมื่นล้านบาท ซึ่งจำแนกได้ดังนี้ บ้านเรือนราษฎรได้รับความเสียหายรวมทั้งสิ้น 5,506 หลัง แบ่งเป็นเสียหายบางส่วน 1,499 หลัง เสียหายทั้งหลัง 4,007 หลัง โดยแยกเป็นบ้านเรือนในจังหวัดภูเก็ตเสียหาย 1,114 หลัง พังงา 3,504 หลัง กระบี่ 394 หลัง ระนอง 285 หลัง ตรัง 204 หลัง และสตูล 5 หลัง ด้านโครงสร้างพื้นฐานมีมูลค่าความเสียหายทั้งสิ้น 1,057.39 ล้านบาท เป็นท่าเทียบเรือ 38 แห่ง มูลค่า 56.18 ล้านบาท สะพาน (คสล) 12 แห่ง มูลค่า 0.52 ล้านบาท ถนน/ท่อระบายน้ำ 92 แห่ง มูลค่า 186.85 ล้านบาท ทำนบ/เหมือง/ฝาย 1 แห่ง มูลค่า 0.52 ล้านบาท ระบบประปา 19 แห่ง มูลค่า 24.0 ล้านบาท โทรศัพท์ 16 แห่ง มูลค่า 53.62 ล้านบาท ศาลา/อาคารริมหาด 3 แห่ง มูลค่า 0.42 ล้านบาท และอื่นๆ 110 แห่ง มูลค่า 363.29 ล้านบาท ด้านศาสนสถาน เสียหาย 27 แห่ง มูลค่าความเสียหาย 24.79 ล้านบาท เป็นวัด 20 แห่ง มูลค่า 20.0 ล้านบาท มัสยิด 3 แห่ง มูลค่า 0.48 ล้านบาท และกุโบร์ 4 แห่ง มูลค่า 4.31 ล้านบาท

ความเสียหายด้านอาชีพ และรายได้ ในพื้นที่ 6 จังหวัด ประชาชนจำนวนมากขาดรายได้เนื่องจากเครื่องมือ อุปกรณ์ในการประกอบอาชีพประมง และพื้นที่การเกษตรเสียหาย ซึ่งความเสียหายดังกล่าวได้แก่ พื้นที่การเกษตรเสียหาย รวม 15,809.85 ไร่ คิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 6.63 ล้านบาท เป็นนาข้าว 262.5 ไร่ พืชไร่ 2,141.6 ไร่ พืชสวน 6,710.25 ไร่ การเกษตรอื่น ๆ 6,695.50 ไร่ ด้านประมง ได้รับความเสียหาย 6,275 ราย เป็นผู้เลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง 5,987 ราย บ่อเลี้ยง 11 ราย โรงเพาะเลี้ยง 277 ราย และความเสียหายจากเรือประมงและเครื่องมือประมงคิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 1,808.89 ล้านบาท ประกอบด้วย

จำนวนเรือเสียหาย 5,985 ลำ เป็นเรือขนาดเล็ก 4,783 ลำ ขนาดใหญ่ 1,202 ลำ จังหวัดภูเก็ตเสียหาย 1,441 ลำ พังงา 1,876 ลำ กระบี่ 1,044 ลำ ระนอง 776 ลำ ตรัง 817 ลำ และสตูล 31 ลำ เครื่องมือประมง มีความเสียหายประกอบด้วยโป๊ะ 875 ราย อวน 3,632 ราย และลอบ 2,161 ราย ด้านสัตว์เลี้ยง มีมูลค่าความเสียหาย

ทั้งสิ้น 17.63 ล้านบาท เป็นความเสียหายจากโค กระบือ 448 ตัว มูลค่า 7.42 ล้านบาท แพะ แกะ 926 ตัว มูลค่า 1.87 ล้านบาท สัตว์ปีก 10,011 ตัว มูลค่า 0.35 ล้านบาท และสุกร 2,105 ตัว มูลค่า 7.98 ล้านบาท โดยเป็นความเสียหายในจังหวัดภูเก็ต 0.30 ล้านบาท พังงา 13.66 ล้านบาท กระบี่ 0.33 ล้านบาท ระนอง 3.05 ล้านบาท ตรัง 0.04 ล้านบาท และสตูล 0.24 ล้านบาท ความเสียหายที่เกิดขึ้นในด้านอาชีพและรายได้แตกต่างกันไปตามสภาพของแต่ละพื้นที่ เช่น แหล่งเพาะปลูกกุ้งขาวที่สำคัญของแถบชายทะเล จ.พังงา ภูเก็ต และกระบี่ เสียหายเกือบทั้งหมด (ผู้ประกอบการ จำนวน 400 ราย โดยเฉพาะบริเวณ ต.ไม้ขาว อ.ถลาง จ.ภูเก็ต) และ ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา และกิจการเลี้ยงปลา และหอยกระชัง รวมทั้งกระชังเลี้ยงหอยมุก จ.ภูเก็ต เป็นต้น ด้านสถานประกอบการ มีมูลค่าเสียหายทั้งสิ้น 13,010.25 ล้านบาท เป็นผู้ประกอบการโรงแรม 328 ราย มูลค่า 122,530 ล้านบาท ร้านอาหาร 345 ราย มูลค่า 98.68 ล้านบาท ร้านค้า 258 ราย มูลค่า 187.82 ล้านบาท และแผงลอย 4,306 ราย มูลค่า 12,152 ล้านบาท เป็นมูลค่าความเสียหายจากจังหวัดภูเก็ต 3,954 ล้านบาท พังงา 6,456.09 ล้านบาท กระบี่ 2,683.65 ล้านบาท ระนอง 0.83 ล้านบาท และตรัง 6.60 ล้านบาท (กรมป้องกันและบรรเทาอันตราย, 2548) เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิได้สร้างความเสียหายให้กับผู้ประกอบการจำนวนมาก บางรายนอกจากสถานประกอบการจะได้รับความเสียหายแล้วยังมีหนี้สิน ที่จะต้องแบกรับอีกจำนวนมาก จึงไม่มีเงินที่จะลงทุนปรับปรุงกิจการใหม่ โดยเฉพาะผู้ประกอบการกิจการโรงแรมที่เขาลัก จังหวัดพังงา ส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายเกือบหมด ซึ่งยากต่อการลงทุนฟื้นฟูกิจการ

ความเสียหายด้านทรัพยากรธรรมชาติต่อสิ่งแวดล้อม เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเล จากการสำรวจของกรมประมงและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แบ่งพื้นที่ความเสียหายเป็นพื้นที่แนวปะการัง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แบ่งความเสียหายเป็นพื้นที่แนวปะการังที่เสียหายเล็กน้อย 3,146 ไร่ เสียหายมาก 1,175 ไร่ พื้นที่ชายหาดเสียหายมาก 6,200 ไร่ พื้นที่ป่าชายเลนเสียหายมาก 555 ไร่ เสียหายเล็กน้อย 1,860 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ เสียหายประมาณ 4,000 ไร่ บ่อน้ำตื้น เสียหาย 136 บ่อ บ่อบาดาล 149 บ่อ แหล่งน้ำผิวดิน 122 แห่ง ระบบบำบัดน้ำเสีย 2 แห่ง และพื้นที่เสื่อมโทรมเนื่องจากน้ำเค็ม ประมาณ 3,957.5 ไร่

อย่างไรก็ตาม ธรณีพิบัติการเกิดคลื่นยักษ์สึนามิไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหายด้านชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเท่านั้น แต่ยังมีผลสืบเนื่องที่สำคัญตามมาในด้านจิตใจ สังคมและชุมชนของผู้ประสบภัย ซึ่งเป็นผลกระทบที่มีความรุนแรงและสืบเนื่องต่อไปอย่างยาวนาน ถ้าไม่ได้รับการเยียวยาหรือได้รับการฟื้นฟูให้มั่นคงอย่างยั่งยืนก็ยากที่จะแก้ไข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากคลื่นยักษ์สึนามิในมิติทางสังคมและมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการฟื้นฟูวิถีชีวิตทางสังคมเพื่อทำให้เป็นฐานคิดในการกำหนดนโยบายการฟื้นฟูทางสังคมของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อผลกระทบวิถีชีวิตจากคลื่นยักษ์สึนามิในกลุ่มผู้ประสบภัย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการฟื้นฟูวิถีชีวิตของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ
3. เพื่อศึกษาลักษณะเครือข่ายการพึ่งพาแบบทางการและไม่เป็นทางการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ในพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ กระบี่ พังงา ภูเก็ต ระนอง ตรัง และสตูล

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดจากคลื่นยักษ์สึนามิของผู้ประสบภัยในมิติทางสังคม
2. ผลการวิจัยจะเป็นแนวทางและทิศทางการฟื้นฟูวิถีชีวิตผู้ประสบภัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
3. ได้แนวทางการสร้างเครือข่ายการพึ่งพาแบบทางการและไม่เป็นทางการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรม

1. ความรู้เกี่ยวกับสึนามิ

จันทน์ พวงพุก (2548) ได้อธิบายเกี่ยวกับสึนามิไว้ว่า คำว่า “สึนามิ” เป็นภาษาญี่ปุ่น แปลตรงตัวว่า คลื่นท่าเรือ หรือคลื่นฝั่งทะเล โดยตัวอักษร “สึ” แปลว่า “ท่าเรือ” ส่วนคำว่า “นามิ” แปลว่า “คลื่น” สึนามิเกิดขึ้นจากปัจจัยต่าง ๆ คือ กระแสน้ำและแรงลม โดยสึนามิที่เกิดขึ้นในอดีตส่วนใหญ่มาจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลกใต้ทะเล แต่ในปัจจุบันทั้งประชาชนทั่วไปและนักวิทยาศาสตร์เห็นว่า คลื่นสึนามิ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกระแสน้ำและแรงลมอีกต่อไป โดยอาจเป็นคลื่นที่เกิดจากปัจจัยอื่น คือ เกิดจากแผ่นดินไหวในทะเลหรือมหาสมุทร เกิดจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลก แม้แต่เกิดจากการระเบิดขนาดใหญ่ใต้ทะเล เช่น การระเบิดของภูเขาไฟ การทดลองระเบิดปรมาณูใต้ทะเล หรือเกิดจากเหตุการณ์อุกบาตตกลงในทะเลหรือมหาสมุทรแล้วมีผลทำให้เกิดเป็นคลื่นขนาดใหญ่ขึ้นในทะเล นอกจากนั้นอาจจะเกิดขึ้นจากการที่แผ่นดินชายฝั่งถล่มลงสู่อ่าวหรือการยุบตัวของพื้นผิวท้องทะเล คลื่นยักษ์สึนามิที่เกิดขึ้นนั้นกล่าวได้ว่า เกิดจาก 2 สาเหตุ

หลักด้วยกัน คือ จากการที่น้ำในทะเล ซึ่งมีจำนวนมหาศาลเคลื่อนตัวขึ้นลงในแนวดิ่งหรือแนวตั้ง กับอีกสาเหตุหนึ่ง คือ เกิดจากผลกระทบรุนแรงต่อผิวน้ำ ทำให้เกิดคลื่นขนาดใหญ่กระจายออกไปจากจุดกำเนิด การเคลื่อนตัวของผิวโลกใต้ทะเลที่ก่อให้เกิดแผ่นดินไหวและก่อให้เกิดการกระเพื่อมของน้ำนั้น เนื่องมาจากการเคลื่อนตัวของน้ำให้กลับมาอยู่ในสภาพปกติ หลังจากการปรับเปลี่ยนเคลื่อนย้ายที่เป็นผลจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลก การกระเพื่อมของน้ำที่เกิดจากแผ่นดินไหวนี้มีจำนวนมากและการเคลื่อนตัว เพื่อกลับสู่สภาวะปกติภายในเวลาอันรวดเร็ว จึงมีผลกระทบกับน้ำทะเลโดยรอบ มีคลื่นกระจายออกไปจากจุดกำเนิดของคลื่นนั้น การเกิดคลื่นเช่นนี้ หากเกิดในมหาสมุทรที่เป็นทะเลเปิดแล้วจะมีคลื่นที่ไม่สูงมากนัก แม้ว่าปริมาณของน้ำที่ได้รับผลกระทบมีปริมาณมหาศาลก็ตาม จนกระทั่งการสังเกตเมื่ออยู่บนเรือในทะเลไม่สามารถรับรู้ได้ ตรงกันข้ามกับคลื่นที่เกิดจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่มีสิ่งที่มีขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมากมาปะทะกับผิวน้ำ เช่น อุบัติการณ์กระทบผิวน้ำทะเลบนโลก เป็นต้น จะทำให้คลื่นที่เกิดขึ้นใกล้แหล่งจะมีความรุนแรงมากอย่างเห็นได้ชัด แต่จะลดความรุนแรงลงเมื่อไกลจากแหล่งมากขึ้น

คลื่นที่เกิดจากแผ่นดินไหวนั้นถึงแม้ว่าจะไม่สูง เช่น อาจสูงเพียง 50 เซนติเมตร จนไม่สามารถรู้สึกได้เมื่ออยู่บนเรือในมหาสมุทร แต่คลื่นจะเคลื่อนตัวเข้าสู่แผ่นดินด้วยน้ำทะเลจำนวนมาก การเคลื่อนตัวจากทะเลลึกสู่ชายฝั่งจะทำให้ปริมาณน้ำที่กระเพื่อมมาจากแหล่งกำเนิดมีความเร็วของคลื่นที่เชื่อว่าประมาณ 700 กิโลเมตรต่อชั่วโมง พร้อมด้วยความยาวของคลื่นที่ยาวกว่า 100 กิโลเมตร กับระยะระหว่างคลื่นที่ห่างกัน 10 - 45 นาที เมื่อคลื่นเคลื่อนเข้าใกล้ชายฝั่งที่ตื้นขึ้นเรื่อย ๆ ความเร็วของการเคลื่อนที่จะช้าลงแต่เนื่องจากคลื่นที่ตามมามีความเร็วจึงส่งผลให้คลื่นมีความสูงมากขึ้น จนสร้างความเสียหายได้มาก ความรุนแรงของคลื่นสึนามินั้นมีปัจจัยที่เข้ามากำหนดและเป็นสิ่งที่ควรรู้ คือ คลื่นจะกระจายออกไปจากแหล่ง เช่น แผ่นดินไหวในทะเลลึกในทุกทิศทาง โดยทิศทางหลักจะถูกกำหนดโดยแนวเคลื่อนตัวของเปลือกโลก ส่วนความเร็วนั้นจะแปรผันไปตามระดับความลึกของน้ำทะเลลึกประมาณ 4 กิโลเมตร และเป็นทะเลเปิดนั้นแทบจะไม่น่าเชื่อว่าคลื่นสึนามิสามารถเคลื่อนตัวด้วยความเร็วระหว่าง 500 ถึง 1,000 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ซึ่งเร็วเกือบเท่าเครื่องบินโดยสาร แม้ว่าด้วยความเร็วขนาดดังกล่าว แต่คลื่นจะสูงเพียงประมาณครึ่งเมตรเท่านั้นเองจนไม่สามารถสังเกตได้ แต่ด้วยการเคลื่อนตัวของคลื่นสึนามินั้นเป็นการเคลื่อนตัวของน้ำทะเลตั้งแต่ผิวน้ำจนถึงพื้นน้ำ ซึ่งต่างกับจากคลื่นปกติทำให้ปริมาณน้ำที่เคลื่อนนั้นเป็นจำนวนมหาศาลและผลกระทบมีความรุนแรง ความสูงของคลื่นเมื่อกระทบฝั่งขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำที่เสริมขึ้นมาจากคลื่นลูกถัด ๆ มา ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะความชันของพื้นทะเล แนวชายฝั่งทะเล และคลื่นลูกแรก ๆ ด้วย ปรากฏว่าไม่มีปีใดเลยที่ไม่มีเกิดสึนามิแต่ว่าเป็นแบบไม่รุนแรงและส่งผลเสียหายเป็นส่วนใหญ่ ปีที่มีการเกิดมากที่สุด คือ พ.ศ. 2481 ที่มีถึง 19 ครั้ง จากสถิติของศูนย์เตือนภัยสึนามิภาคพื้นแปซิฟิก พบว่า ในช่วง 101 ปี ระหว่างปี 2443-2544 มีสึนามิเกิดขึ้น 796 ครั้ง ซึ่ง 117 ครั้ง สร้างความเสียหายเพียงในบริเวณที่เกิดเท่านั้นและมีเพียง 9 ครั้ง ที่ทำให้เกิดความเสียหายในภาคพื้นแปซิฟิก การเกิดสึนามิพบว่า ประมาณร้อยละ 17

เกิดในหรือใกล้ประเทศญี่ปุ่น ร้อยละ 15 เกิดในอเมริกา ร้อยละ 13 หมู่เกาะนิวกินี ร้อยละ 11 อินโดนีเซีย และร้อยละ 10 ทั้งในเม็กซิโก อเมริกากลางและหมู่เกาะคูริล ร้อยละ 9 ในฟิลิปปินส์ ร้อยละ 7 ในนิวซีแลนด์เท่ากับในเขตอเมริกาถึงอแลสกา และเพียงร้อยละ 3 ในเขตฮาวาย สำหรับขนาดความรุนแรงและความเสียหายจากคลื่นสึนามิที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่นุชนัยใน 480 ปีที่ผ่านมา นั้น สรุปได้ดังนี้

ปีพุทธศักราช 2000 เกิดสึนามิที่สำคัญ 1 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2067 ที่ รัฐมหาราษฏร์ อินเดีย ไม่มีข้อมูลผู้เสียชีวิตหรือความรุนแรง

ปีพุทธศักราช 2200 เกิดแผ่นดินไหวและสึนามิในปี พ.ศ. 2298 ตามแนวชายฝั่งประเทศโปรตุเกส สเปน และโมร็อกโก มีผู้เสียชีวิตรวม 60,000 คน

ปีพุทธศักราช 2300 เกิดเหตุการณ์สำคัญ 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. 2340 เกิดแผ่นดินไหวขนาด 8.4 ริกเตอร์ ทำให้เกิดสึนามิในประเทศอินโดนีเซีย มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 300 คน และในปี พ.ศ. 2376 เกิดแผ่นดินไหวขนาด 8.7 ริกเตอร์ นอกฝั่งเกาะสุมาตรา อินโดนีเซีย ทำให้เกิดสึนามิขนาดใหญ่แต่ไม่สร้างความเสียหาย

ปีพุทธศักราช 2400 เกิดเหตุแผ่นดินไหว ซึ่งทำให้เกิดสึนามิที่สำคัญรวม 6 ครั้ง ดังนี้

- พ.ศ. 2424 เกิดแผ่นดินไหวขนาด 7.9 ริกเตอร์ ที่หมู่เกาะอันดามัน ทำให้เกิดคลื่นสูง 1 เมตร เข้าชายฝั่งคาบสมุทรมลายู แต่ไม่ทราบความเสียหาย

- พ.ศ. 2426 ภูเขาไฟกัระตัวในอินโดนีเซียระเบิดต่อเนื่อง 3 ครั้ง ทำให้เกิดสึนามิท่วมมหาสมุทรอินเดียที่เกาะชวา และสุมาตรา มีความสูงคลื่น 15-42 เมตร มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 36,000 คน

- พ.ศ. 2439 เกิดสึนามิที่เมืองเมจิซันริจ คลื่นสูง 30 เมตร มีผู้เสียชีวิต 27,000 คน บาดเจ็บมากกว่า 9,000 คน บ้านเรือนเสียหาย 10,600 หลัง

- พ.ศ. 2484 แผ่นดินไหวขนาด 7.7 ริกเตอร์ระหว่างหมู่เกาะนิโคบาร์-อันดามัน ก่อให้เกิดสึนามิสูง 1 เมตร มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 5,000 คน

- พ.ศ. 2488 แผ่นดินไหวขนาด 8.9 ริกเตอร์ ที่ตอนใต้เมืองหลวงประเทศปาเกีสถาน ทำให้เกิดสึนามิแต่ไม่ทราบความเสียหาย

- พ.ศ. 2489 แผ่นดินไหวชายฝั่งอลาสก้า เกิดคลื่นสึนามิในฮาวาย สูง 16 เมตร สิ่งก่อสร้างเสียหายและมีผู้เสียชีวิตราว 160 คน

- พ.ศ. 2500-2547 โลกได้เกิดแผ่นดินไหวที่ทำให้เกิดคลื่นสึนามิที่สำคัญรวม 11 ครั้ง ซึ่งได้เกิดแผ่นดินไหวที่มีขนาดความรุนแรงมากที่สุดถึง 9.5 ริกเตอร์ ในปี พ.ศ. 2503 และมีผู้เสียชีวิตมากที่สุดกว่า 230,000 คน ในปี 2547 ที่ผ่านมาทั้งนี้ได้มีการบันทึกการเกิดคลื่นสึนามิในช่วงระยะเวลาและสถานที่สำคัญ ๆ ดังนี้

- พ.ศ. 2503 แผ่นดินไหวที่ชายฝั่งชิลี ขนาด 9.5 ริคเตอร์ก่อให้เกิดสึนามิทั่วชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก คลื่นมีความเร็ว 710 กม. / ชม. มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 1,000 คน โดยประเทศญี่ปุ่นที่อยู่ไกลถึง 17,000 กม. รับคลื่นสูง 7 เมตร ทำให้ชาวญี่ปุ่นเสียชีวิต 140 คน
- พ.ศ. 2535 เกิดสึนามิที่ประเทศนิการากัว คลื่นสูง 10 เมตร มีผู้เสียชีวิต 170 คน บาดเจ็บ 500 คน
- พ.ศ. 2535 เกิดแผ่นดินไหวขนาด 7.5 ริคเตอร์ และสึนามิสูง 26 เมตร ที่เกาะฟลอเรส มีผู้เสียชีวิต 1,000 คน
- พ.ศ. 2536 เกิดแผ่นดินไหวขนาด 7.6 ริคเตอร์ และสึนามิสูง 30 เมตร ที่เกาะฮอกไกโด ประเทศญี่ปุ่น มีผู้เสียชีวิต 200 คน
- พ.ศ. 2537 เกิดแผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิรวม 3 ครั้ง 1) หมู่เกาะชวา ขนาด 7.2 ริคเตอร์คลื่นสึนามิสูง 14 เมตร มีผู้เสียชีวิต 220 คน 2) หมู่เกาะคูริล ขนาด 8.1 ริคเตอร์คลื่นสึนามิสูง 11 เมตร มีผู้เสียชีวิต 11 คน และ 3) มิโคโร ขนาด 7.1 ริคเตอร์ คลื่นสึนามิสูง 7 เมตร มีผู้เสียชีวิต 70 คน
- พ.ศ. 2539 แผ่นดินไหวขนาด 7.5 ริคเตอร์ คลื่นสึนามิสูง 5 เมตรที่เปรู มีผู้เสียชีวิต 12 คน
- พ.ศ. 2541 แผ่นดินไหวขนาด 7.0 ริคเตอร์ คลื่นสึนามิสูง 15 เมตร ที่นิวกีนิ มีผู้เสียชีวิต 200 คน
- พ.ศ. 2544 แผ่นดินไหวขนาด 8.3 ริคเตอร์ คลื่นสึนามิสูง 5 เมตรที่เปรู มีผู้เสียชีวิต 50 คน
- พ.ศ. 2547 แผ่นดินไหวขนาด 9.3 ริคเตอร์ คลื่นสึนามิสูงกว่า 10 เมตร ที่อินโดนีเซีย ทำให้ประเทศต่างๆ ได้แก่ ประเทศอินโดนีเซีย ไทย ศรีลังกา เป็นต้น มีผู้เสียชีวิตรวมกว่า 230,000 คน

สำหรับการเกิดสึนามิ เมื่อ 26 ธันวาคม 2547 นั้น กรมธรณีวิทยาของสหรัฐอเมริกา (USGS) รายงานว่า แผ่นดินไหวมีขนาด 9.0 ริคเตอร์ ที่ระดับความลึกจากพื้นท้องทะเล 28.6 กิโลเมตร มีศูนย์กลางในทะเลตอนเหนือ เกาะสุมาตราประเทศอินโดนีเซีย เกิดสึนามิตามมาในมหาสมุทรอินเดียและเข้าถล่มชายฝั่งประเทศต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบ แผ่นดินไหวครั้งนี้เกิดจากการเคลื่อนที่ของมวลหินเป็นแนวยาว 1,200 กิโลเมตร ขนานกับแนวมุดตัวของเปลือกโลกอินเดียเข้าใต้แผ่นเปลือกโลกย่อยพม่า โดยมวลหินที่เคลื่อนครอบคลุมพื้นที่ขนาด 100 x 400 ตารางกิโลเมตร และมีการยกตัวในแนวดิ่ง เฉลี่ย 10 เมตร ส่งผลให้มวลน้ำทะเลถูกยกขึ้นเป็นบริเวณกว้างและกระจายออกเป็นสึนามิ

ต่อมานักธรณีวิทยาของมหาวิทยาลัยนอร์ทเวสเทิร์น สหรัฐอเมริกา ได้วิเคราะห์ใหม่พบว่า แผ่นดินไหวมีขนาด 9.3 ริคเตอร์ และการเคลื่อนที่ของมวลหินครอบคลุมพื้นที่ 400 x 1,200 ตารางกิโลเมตร ซึ่งตัวเลขสูงกว่าที่ประมาณการครั้งแรก เพราะสร้างความเสียหายได้มากมาย

นอกจากนี้ สำนักข่าว BBC ของอังกฤษ ยังรายงานผลของการสำรวจพื้นที่ทะเลนอกชายฝั่งเกาะสุมาตรา ด้วยคลื่นโซนาร์ พบว่านอกจากแผ่นดินไหวขนาด 9.3 ริคเตอร์แล้ว ยังมีดินถล่มของภูเขาใต้ทะเลร่วมด้วยหลายตำแหน่ง บางตำแหน่งมีความยาวกว่า 2 กิโลเมตร และสูงกว่า 100 เมตร

การเกิดคลื่นสึนามิ นับเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทุกปี ในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา (ปี 2433-2544) โดยเกิดขึ้นถึง 796 ครั้ง แต่ส่วนใหญ่ ยังเป็นไปในลักษณะที่ไม่รุนแรงหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินและมนุษย์มากนัก

อย่างไรก็ตามจากสถิติของศูนย์เตือนภัยสึนามิภาคพื้นแปซิฟิกชี้ให้เห็นว่า คลื่นสึนามิได้มีความรุนแรง และก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งชีวิตและทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด รวมทั้งผลกระทบของความเสียหายดังกล่าวได้ขยายไปยังประเทศใหม่ ๆ ที่ไม่เคยประสบกับภัยคลื่นสึนามิมาก่อนเรื่อย ๆ ในช่วงครึ่งศตวรรษพุทธศักราช 2500 เป็นต้นมา ปรากฏการณ์เหล่านี้ น่าจะเป็นสิ่งที่สร้างความตระหนักให้โลกรู้ว่ากำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์เองที่ก่อให้เกิดคลื่นสึนามิที่เป็นภัยต่อมนุษย์มากยิ่งขึ้น ซึ่งประเทศต่าง ๆ ควรเอาใจใส่ให้ความร่วมมือกันและควรมีการเตรียมความพร้อมการป้องกัน และแก้ไขสถานการณ์บรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนอย่างเป็นระบบจริงจังและต่อเนื่อง

ประเทศไทยได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกระบบเตือนภัยสึนามิภาคพื้นแปซิฟิก (Pacific Tsunami Warning System: PTWS) ที่มีศูนย์อยู่ที่ฮาวาย รับผิดชอบพื้นที่ภาคพื้นแปซิฟิก ซึ่งเป็นหนึ่งในสองระบบเตือนภัย โดยอีกระบบหนึ่งนั้น เป็นระบบเตือนภัยอลาสกา ขณะนี้มีประเทศสมาชิกทั้งหมด 26 ประเทศ และการปฏิบัติของศูนย์เตือนภัยทั้งสองระบบ จะทำหน้าที่เป็นศูนย์เตือนภัยในภูมิภาคของประเทศในเขตมหาสมุทรแปซิฟิกโดยจะแจ้งอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นจากสึนามิทันทีเมื่อเข้าเกณฑ์เสี่ยง ศูนย์เตือนภัยภาคพื้นแปซิฟิกถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อตรวจสอบแหล่งและประมาณความเป็นไปได้ของสึนามิ เมื่อมีแผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นในภูมิภาคแปซิฟิกและเมื่อได้รับข้อมูลแผ่นดินไหวจะตรวจสอบตำแหน่งกับขนาดว่าเข้าเกณฑ์เสี่ยงหรือไม่ ถ้าเข้าเกณฑ์เสี่ยง ศูนย์ฯจะแจ้งเตือนภัยโดยรอบ พร้อมทั้งประมาณเวลาและให้ข้อมูลกับประเทศหรือบริเวณที่คลื่นสึนามิจะถึงในเวลาอีก 2-3 ชั่วโมง หรือในกรณีศูนย์ฯ ตรวจสอบพบสึนามิขนาดใหญ่ จะแจ้งสมาชิกทุกประเทศ ในภูมิภาคแปซิฟิกทราบทันที ศูนย์เตือนภัยภาคพื้นแปซิฟิกนี้ มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโดยศูนย์ข้อมูลสึนามิระหว่างชาติทำให้มีประสิทธิภาพในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผลกระทบจากคลื่นยักษ์และการกระจายข่าวไปยังประเทศ

สมาชิกระบบเตือนภัยสึนามิ โดยวิธีการในการติดต่อสื่อสารนั้น มีในหลายรูปแบบ ตั้งแต่การออกเป็นวารสาร ส่งให้กับผู้ใช้ทั้งในท้องถิ่นและระหว่างประเทศซึ่งเสร็จแล้วจะมีการเผยแพร่ข้อมูลเหล่านี้ต่อไปยังสาธารณชนผ่านทางวิทยุและโทรทัศน์ มีการกระจายเสียงผ่านระบบวิทยุพยากรณ์อากาศ NOAA (National Oceanographic and Atmospheric Administration) ของสหรัฐอเมริกา ส่งตรงไปยังผู้ฟังทั่วไป นอกจากนี้ยังมีการกระจายสัญญาณเตือนภัยทางทะเลและสึนามิผ่าน US Coast Guard ไปยังผู้ใช้ทั่วตามชายฝั่งด้วยคลื่นวิทยุทางทะเล ความถี่ระดับกลางและระดับสูง

หน่วยงานท้องถิ่นและฝ่ายจัดการเหตุการณ์ฉุกเฉินของท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการอพยพคนในบริเวณเตือนภัยคลื่นสึนามิ ดังนั้น สาธารณชนควรจะติดตามฟังวิทยุท้องถิ่นเมื่อการออกคำเตือนการอพยพเนื่องจากคลื่นสึนามิ แม้ว่าจะมีระบบเฝ้าระวังดังกล่าวแล้ว ประชาชนก็ควรเตรียมความพร้อมเช่นกันซึ่งการป้องกันภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิควรปฏิบัติดังนี้ (ลดาวลีย์ คำภา, 2548)

1. เมื่อรู้สึกว่ามีกระแสน้ำไหลเกิดขึ้นขณะที่อยู่ในทะเลหรือบริเวณชายฝั่งควรรีบออกมาจากบริเวณชายฝั่งหรือหากสังเกตปรากฏการณ์ของการลดตัวลงอย่างรวดเร็วของน้ำทะเลให้สันนิษฐานว่าอาจเกิดสึนามิขึ้นให้อพยพครอบครัวไปยังบริเวณที่สูง หรือที่ดอนทันทีและประการสำคัญคือ ไม่ควรลงไปดูคลื่นสึนามิ เพราะเมื่อเห็นคลื่นแล้วก็ใกล้เกินกว่าจะหลบหนีได้ทัน
2. เมื่อทางการได้ประกาศเกี่ยวกับการเกิดแผ่นดินไหวให้รีบเตรียมรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นโดยเร่งด่วนและควรติดตามการเสนอข่าวของทางราชการอย่างต่อเนื่อง
3. ถ้าอยู่ในเรือที่จอดอยู่ที่ท่าเรือหรืออ่าว ให้นำเรือออกไปกลางทะเล เพราะคลื่นสึนามิที่อยู่ไกลจากฝั่งจะมีขนาดเล็ก
4. หากที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณที่เสี่ยงต่อการเกิดภัย ควรจัดทำเขื่อน กำแพง ปูกลัดต้นไม้วางวัสดุ ลดแรงปะทะของน้ำทะเลและก่อสร้างที่พักให้มั่นคงแข็งแรง และไม่ควรก่อสร้างใกล้ชายฝั่งที่มีความเสี่ยงสูง
5. ควรมีการวางแผนในการฝึกซ้อมรับภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ มีการจัดวางผังเมืองให้เหมาะสม บริเวณแหล่งที่อาศัยควรมีระยะห่างจากชายฝั่ง และวางแผนล่วงหน้าจากการเกิดสถานการณ์ขึ้นจริง ในการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดขั้นตอนในด้านการช่วยเหลือบรรเทา ด้านสาธารณสุข การรื้อถอนและฟื้นฟูสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น
6. ควรจัดการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ประชาชนในเรื่องการป้องกันและบรรเทาภัยจากคลื่นสึนามิและแผ่นดินไหว

หลังจากเกิดคลื่นสึนามิในวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ซึ่งส่งผลเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นวงกว้าง ทั่วโลกมีการตื่นตัวและหาทางรับมือกับการเกิดคลื่นสึนามิมากขึ้นแม้แต่ในประเทศไทยเองก็ได้มีการดำเนินการสร้างศูนย์เตือนภัย และมีการฝึกซ้อมประชาชนในกรณีเกิดคลื่นสึนามิในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงด้วย อย่างไรก็ตามจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพเปลือกโลก

ซึ่งก่อให้เกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวค่อนข้างบ่อยครั้งในปัจจุบันเป็นเครื่องชี้ว่าคลื่นสึนามิอาจเกิดขึ้นได้บ่อยครั้งกว่าในอดีต ดังนั้น ประชาชนควรได้รับความรู้ และความเข้าใจในการป้องกันตนเองเมื่อเกิดคลื่นสึนามิอย่างเป็นระบบ รวมทั้งควรมีการสร้างเครือข่ายในการศึกษาวิเคราะห์ถึงโอกาสและเงื่อนไขในการเกิดคลื่นสึนามิอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างองค์ความรู้และสร้างการเตรียมพร้อมรับภัยธรรมชาติดังกล่าว

2. ความเสียหายจากคลื่นยักษ์สึนามิ

เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 มิได้ทำความเสียหายให้แก่ประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประเทศอื่นๆ อาทิ อินโดนีเซีย ศรีลังกา อินเดีย ฯลฯ เป็นความเสียหายที่เป็นโศกนาฏกรรมที่มีความรุนแรงและสะเทือนขวัญต่อประชาชนทั่วโลก ความเสียหายที่เกิดขึ้นมีทั้งการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ประการสำคัญคือ ความเสียหายต่อจิตใจ และทรัพยากรธรรมชาติของประเทศต่างๆ ซึ่งประเมินค่ามิได้

ความเสียหายในประเทศไทยเกิดขึ้นโดยตรงในพื้นที่ 6 จังหวัด ชายฝั่งทะเลอันดามัน ได้แก่ ภูเก็ต พังงา กระบี่ ระนอง ตรัง และสตูล โดยมีประชากรได้รับความเดือดร้อน 13,017 ครอบครัว รวม 58,550 คน ใน 25 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 95 ตำบล 407 หมู่บ้าน (ฉวีวรรณ สุวรรณวงศ์, 2548) ความเดือดร้อนของประชาชนเกิดจาก

2.1 ความสูญเสีย หรือเสียหายด้านชีวิต การบาดเจ็บ และทรัพย์สิน ในพื้นที่ 6 จังหวัด มีการบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก ซึ่งเป็นทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เป็นนักท่องเที่ยว แรงงานจากต่างชาติ และจากทั่วทุกภาคของประเทศ ที่มาทำงานอยู่ในพื้นที่ประสบภัย จากรายงานวารสารเศรษฐกิจและสังคม ฉบับเดือน ก.ย.- ต.ค. 2548 ได้เสนอข้อมูลความเสียหาย ดังนี้

ผู้เสียชีวิต เหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยได้คร่าชีวิตของเพื่อนมนุษย์ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมากถึง 5,395 คน เป็นคนไทย 2,059 คน ต่างชาติ 2,436 คน ไม่สามารถระบุสัญชาติได้อีก 900 คน โดยจังหวัดพังงามีผู้เสียชีวิตมากที่สุด 4,225 คน รองลงมาคือกระบี่ 721 คน ภูเก็ต 279 คน ระนอง 159 คน สตูล 6 คน ตรัง 5 คน

ผู้บาดเจ็บ รวมทั้งสิ้น 8,457 คน ชาวไทย 6,065 คน คนต่างชาติ 2,392 คน จังหวัดพังงามีคนบาดเจ็บมากที่สุด 5,597 คน รองลงมาคือจังหวัดกระบี่ 1,376 คน ภูเก็ต 1,111 คน ระนอง 246 คน ตรัง 112 คน และสตูล 15 คน

ผู้สูญหาย รวมทั้งสิ้น 2,817 คน เป็นคนไทย 1,921 คน คนต่างชาติ 896 คน จังหวัดพังงามีคนสูญหายมากที่สุด 1,655 คน รองลงมาคือภูเก็ต 608 คน กระบี่ 544 คน ระนอง 9 คน และตรัง 1 คน

เด็กกำพร้า จากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัย ทำให้เด็กจำนวนมากสูญเสียบิดา มารดา และผู้อุปการะ โดยมีเด็กกำพร้าในพื้นที่ 6 จังหวัด ที่ประสบภัยทั้งสิ้นจำนวน 882 คน เป็นเด็กกำพร้า

ที่บิดาเสียชีวิต 367 คน มารดาเสียชีวิต 398 คน ทั้งบิดามารดาเสียชีวิต 90 คน ผู้อุปการะเดิมเสียชีวิต 27 คน นอกจากนี้ยังมีเด็กกำพร้าจากจังหวัดอื่น ๆ อีก 208 คน

เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ ทำให้ทรัพย์สินของราษฎร เช่น บ้านเรือน และโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สถานที่ราชการ สถานที่สาธารณะ ฯลฯ ได้รับความเสียหายจำนวนมากนับเป็นมูลค่าหลายหมื่นล้านบาท ซึ่งจำแนกได้ ดังนี้

บ้านเรือนราษฎรได้รับความเสียหาย รวมทั้งสิ้น 5,506 หลัง แบ่งเป็นเสียหายบางส่วน 1,499 หลัง เสียหายทั้งหลัง 4,007 หลัง โดยแยกเป็นบ้านเรือนในจังหวัดภูเก็ตเสียหาย 1,114 หลัง พังงา 3,504 หลัง กระบี่ 394 หลัง ระนอง 285 หลัง ตรัง 204 หลัง และสตูล 5 หลัง

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีมูลค่าความเสียหายทั้งสิ้น 1,057.39 ล้านบาท เป็นท่าเทียบเรือ 38 แห่ง มูลค่า 56.18 ล้านบาท สะพาน(คสล) 12 แห่ง มูลค่า 0.52 ล้านบาท ถนน/ท่อระบายน้ำ 92 แห่ง มูลค่า 186.85 ล้านบาท ทำนบ/เหมือง/ฝาย 1 แห่ง มูลค่า 0.52 ล้านบาท ระบบประปา 19 แห่ง มูลค่า 24.0 ล้านบาท โทรศัพท์ 16 แห่ง มูลค่า 53.62 ล้านบาท ศาลา/อาคารริมหาด 3 แห่ง มูลค่า 0.42 ล้านบาท และอื่น ๆ 110 แห่ง มูลค่า 363.29 ล้านบาท

ด้านศาสนสถาน เสียหาย 27 แห่ง มูลค่าความเสียหาย 24.79 ล้านบาท เป็นวัด 20 แห่ง มูลค่า 20.0 ล้านบาท มัสยิด 3 แห่ง มูลค่า 0.48 ล้านบาท และกุโบร์ 4 แห่ง มูลค่า 4.31 ล้านบาท

2.2 ความเสียหายด้านอาชีพ และรายได้ ในพื้นที่ 6 จังหวัด ประชาชนจำนวนมากขาดรายได้ เนื่องจากเครื่องมือ อุปกรณ์

ในการประกอบอาชีพประมง และพื้นที่เกษตรเสียหายซึ่งความเสียหายดังกล่าวได้แก่

พื้นที่การเกษตรเสียหาย รวม 15,809.85 ไร่ คิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 6.63 ล้านบาท เป็นนาข้าว 262.5 ไร่ พืชไร่ 2,141.6 ไร่ พืชสวน 6,710.25 ไร่ การเกษตรอื่น ๆ 6,695.50 ไร่

ด้านประมง มีเกษตรกร

ได้รับความเสียหาย 6,275 ราย เป็น

ผู้เลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง 5,987 ราย บ่อเลี้ยง 11 ราย โรงเพาะเลี้ยง 277 ราย และความเสียหายจากเรือประมงและเครื่องมือประมงคิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 1,808.89 ล้านบาท ประกอบด้วยจำนวนเรือเสียหาย 5,985 ลำ เป็นเรือขนาดเล็ก 4,783 ลำ ขนาดใหญ่ 1,202 ลำ จังหวัดภูเก็ตเสียหาย 1,441 ลำ พังงา 1,876 ลำ กระบี่ 1,044 ลำ ระนอง 776 ลำ ตรัง 817 ลำ และสตูล 31 ลำ เครื่องมือประมง มีความเสียหายประกอบด้วย โป๊ะ 875 ราย อวน 3,632 ราย และลอบ 2,161 ราย

ด้านสัตว์เลี้ยง มีมูลค่าความเสียหายทั้งสิ้น 17.63 ล้านบาท เป็นความเสียหายจากโค กระบือ 448 ตัว มูลค่า 7.42 ล้านบาท แพะ แกะ 926 ตัว มูลค่า 1.87 ล้านบาท สัตว์ปีก 10,011 ตัว มูลค่า 0.35 ล้านบาท และสุกร 2,105 ตัว มูลค่า 7.98 ล้านบาท โดยเป็นความเสียหายในจังหวัด ภูเก็ต 0.30 ล้านบาท พังงา 13.66 ล้านบาท กระบี่ 0.33 ล้านบาท ระนอง 3.05 ล้านบาท ตรัง 0.04 ล้านบาท และสตูล 0.24 ล้านบาท

ความเสียหายที่เกิดขึ้นในด้านอาชีพและรายได้แตกต่างกันไปตามสภาพของแต่ละพื้นที่ เช่น แหล่งเพาะปลูกกุ้งขาวที่สำคัญของแถบชายทะเล จ.พังงา ภูเก็ต และกระบี่ เสียหายเกือบทั้งหมด (ผู้ประกอบการ จำนวน 400 รายโดยเฉพาะบริเวณ ต.ไม้ขาว อ.ถลาง จ.ภูเก็ต) และ ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา และกิจการเลี้ยงปลา และหอยกระชัง รวมทั้งกระชังเลี้ยงหอยมุก จ.ภูเก็ต เป็นต้น

ด้านสถานประกอบการ มีมูลค่าเสียหายทั้งสิ้น 13,010.25 ล้านบาท เป็นผู้ประกอบการโรงแรม 328 ราย มูลค่า 122,530 ล้านบาท ร้านอาหาร 345 ราย มูลค่า 98.68 ล้านบาท ร้านค้า 258 ราย มูลค่า 187.82 ล้านบาท และแพลงลอย 4,306 ราย มูลค่า 12,152 ล้านบาท เป็นมูลค่าความเสียหายจากจังหวัดภูเก็ต 3,954 ล้านบาท พังงา 6,456.09 ล้านบาท กระบี่ 2,683.65 ล้านบาท ระนอง 0.83 ล้านบาท และตรัง 6.60 ล้านบาท (กรมป้องกันสาธารณภัย, 2548)

เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิได้สร้างความเสียหายให้กับผู้ประกอบการจำนวนมาก บางรายนอกจากสถานประกอบการจะได้รับความเสียหายแล้วยังมีหนี้สินที่จะต้องแบกรับอีกจำนวนมาก จึงไม่มีเงินที่จะลงทุนปรับปรุงกิจการใหม่ โดยเฉพาะผู้ประกอบการกิจการโรงแรมที่เขาหลัก จังหวัดพังงา ส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายเกือบหมด ซึ่งยากต่อการลงทุนฟื้นฟูกิจการ

2.3 ความเสียหายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเล จากการสำรวจของกรมประมงและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แบ่งพื้นที่ความเสียหายเป็นพื้นที่แนวปะการัง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แบ่งความเสียหายเป็นพื้นที่แนวปะการังที่เสียหายเล็กน้อย 3,146 ไร่ เสียหายมาก 1,175 ไร่ พื้นที่ชายหาดเสียหายมาก 6,200 ไร่ พื้นที่ป่าชายเลนเสียหายมาก 555 ไร่ เล็กน้อย 1,860 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ เสียหายประมาณ 4,000 ไร่ บ่อน้ำตื้นเสียหาย 136 บ่อ บ่อน้ำบาดาล 149 บ่อ แหล่งน้ำผิวดิน 122 แห่ง ระบบบำบัดน้ำเสีย 2 แห่ง และพื้นที่เสื่อมโทรมเนื่องจากน้ำเค็ม ประมาณ 3,957.5 ไร่

3. ผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ

ความเสียหายที่เกิดจากคลื่นยักษ์สึนามิ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อความสูญเสียในด้านต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังส่งผลกระทบด้านสังคมอย่างรุนแรงโดยเฉพาะด้านจิตใจ ความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน จากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักอย่างกะทันหัน ปัญหาความหวาดกลัวคลื่นยักษ์ที่ยังอยู่ในใจของประชาชนผู้ประสบภัยยังเป็นผลกระทบที่ยังคงอยู่และต่อเนื่องถึงปัญหาอื่น อาทิ การประกอบอาชีพประมง การท่องเที่ยว เป็นต้น โดยภาพรวมอาจแบ่งผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิออกเป็น 3 ด้าน คือ

3.1 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวม เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ นอกจากจะส่งผลกระทบทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างประเมินค่ามิได้ ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยตรง ทั้งทางบวกและทางลบอย่างมากมาย โดยผลกระทบสุทธิโดยรวมต่อระบบเศรษฐกิจเท่ากับ 12,258.32 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.17 ของ GDP (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้, 2548)

ผลกระทบทางลบ พื้นที่ 6 จังหวัดที่ประสบภัยสึนามิ ส่วนใหญ่มีรายได้หลักจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ เนื่องจากนักท่องเที่ยวเกิดความหวาดวิตกและไม่มั่นใจในความปลอดภัย โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางทะเล จากการประมาณการของสำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ พบว่าเหตุการณ์สึนามิทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ของปี 2548 ลดลงครึ่งหนึ่ง เมื่อเทียบกับปี 2547 ส่วนใหญ่เป็นการลดลงในครึ่งปีแรก โดยรายได้ลดลงถึงร้อยละ 67.3 ส่วนในครึ่งปีหลังสถานการณ์ปรับตัวขึ้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดภูเก็ต และสำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้, 2548) และรายได้จำแนกตามกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจการโรงแรมและภัตตาคารมีความเสียหายมากที่สุดในจังหวัดพังงา รองลงมาคือ ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูลตามลำดับ โดยเฉพาะกิจการโรงแรมและภัตตาคารบริเวณเขาหลักและเกาะพีพี ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายจนไม่สามารถเปิดดำเนินการได้ทำให้พนักงานจำนวนมากต้องว่างงานประมาณ 3,000 คน และโรงแรมบริเวณเขาหลัก ได้ปิดกิจการ เลิกจ้างพนักงานกว่า 4,000 คน นอกจากนี้ยังมีผลกระทบทางลบต่อเนื่องไปยังธุรกิจอื่น ๆ เช่น การขนส่ง การค้า และบันเทิง โดยทุกกลุ่มมีรายได้ลดลงทำให้ต้องลดการจ้างงานปิดกิจการ ทำให้มีผู้ว่างงานมากขึ้น นอกจากการท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดแล้ว เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิยังก่อให้เกิดความเสียหายในสาขาเกษตรและประมง ซึ่งรวมมูลค่าผลกระทบทางลบทั้งสิ้นประมาณ 53,596.70 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.74 ของ GDP โดยจำแนกผลกระทบในแต่ละด้านได้ คือ 1) ด้านกิจกรรมมีพืชผลได้รับความเสียหายทั้งสิ้นเป็นมูลค่า 6.63 ล้านบาท 2) ด้านปศุสัตว์ได้รับความเสียหายเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 17.63 ล้านบาท 3) ด้านประมง อุปกรณ์และเครื่องมือทำการประมงได้รับความเสียหายเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 1,808.9 ล้านบาท

ผลกระทบทางบวก เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามินอกจากจะส่งผลกระทบในด้านลบแล้วแต่เมื่อพิจารณาอีกด้านหนึ่งพบว่าผลกระทบทางบวกด้วยเนื่องจากการระดมความช่วยเหลือจากองค์กรทั้งในและต่างประเทศจนช่วยให้เศรษฐกิจโดยรวมกระเตื้องดีขึ้นโดยมีมูลค่าเบื้องต้นทั้งสิ้นรวม 40,338.38 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.56 ของ GDP ซึ่งแบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ คือ 1) การลงทุนด้านการก่อสร้าง จากการทำบ้านพักอาศัยของราษฎร สถานที่ราชการ และโครงสร้างพื้นฐานได้รับความเสียหาย ทำให้ทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือในการก่อสร้างทำให้มูลค่าการก่อสร้างโดยรวมเพิ่มขึ้น 7,102.98 ล้านบาท ซึ่งเป็นผลต่อทางบวกต่อระบบเศรษฐกิจ เพราะสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ ถือเป็นสินค้านำเข้า 2) การลงทุนภาครัฐกิจ จากเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ จะเห็นว่าสถานประกอบการได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมากทั้งโรงแรม ภัตตาคาร ร้านอาหาร แผงลอย ฯลฯ ซึ่งจากการช่วยเหลือทางการเงินจากธนาคารแห่งประเทศไทย และการช่วยเหลือจากธุรกิจ SME จากภาครัฐส่งผลให้ผู้ประกอบการมีเงินลงทุนในธุรกิจเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนถึง 27,633 ล้านบาท 3) การใช้จ่ายของครัวเรือนราษฎรในพื้นที่ 6 จังหวัด ที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์สึนามิ ได้รับความช่วยเหลือทั้งจากภาครัฐและเอกชนทั้งในรูปการบริจาคสิ่งของและจำนวนเงิน รวมทั้งการจ่ายค่าชดเชย การว่างงานต่าง ๆ ซึ่งรายได้ในส่วนนี้ที่ส่งผลให้ราษฎรมีเงินสำหรับจับจ่ายใช้สอยมากยิ่งขึ้น โดยมีเงินที่ได้รับความช่วยเหลือทั้งจากภาครัฐและเอกชนเป็นจำนวนเงินประมาณ 3,750.0 ล้านบาท และ 4) การลงทุนในเครื่องมือเครื่องจักรและอุปกรณ์ซึ่งเป็นสินค้านำเข้าหรือส่งผลทางบวกต่อระบบเศรษฐกิจภาครัฐได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประกอบการในการซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เป็นเงินทั้งสิ้น 1,852.4 ล้านบาท

3.2 ผลกระทบทางสังคมและชุมชน เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิไม่ได้ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศเท่านั้นแต่ยังส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมของประชาชนใน 6 จังหวัดที่ประสบภัย โดยเฉพาะโครงสร้างของสังคม มีลักษณะเป็นสังคมชนบทที่มีการช่วยเหลือการมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างหลังจากที่เกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ เช่น สภาพครอบครัวพบว่า ครอบครัวสูญเสียพ่อแม่ หัวหน้าครอบครัว มีเด็กกำพร้า ผู้สูงอายุ ที่ต้องอยู่ตามลำพังมากขึ้น ทำให้สภาพจิตใจ ตลอดจนความรู้สึกของผู้รอดชีวิตอยู่ในสภาพหดหู่ เศร้าและเหงาหงอย เกิดสภาพความแตกแยกและแตกต่างมากขึ้นในสังคมของชุมชนหลายแห่ง เช่น ความขัดแย้งในเรื่องการได้รับความช่วยเหลือ การทูลพลาภาพของผู้ประสบภัยทำให้ผู้ประสบภัยที่ทูลพลาภาพพยายามที่จะหลีกเลี่ยงหนีสังคม ทำให้ขาดความสัมพันธ์กับคนอื่น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตได้ (จิรพันธ์ไกรทิพจรัส, 2548)

ส่วนผลกระทบต่อชุมชนนั้นพบว่า เหตุการณ์คลื่นยักษ์ทำให้เกิดความเสียหายมากจนถึงกับทำลายชุมชนหลายแห่ง โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ได้รับความเสียหายอย่างมากคือ บ้านเรือนพังเสียหายทั้งหมด ได้แก่ ชุมชนบ้านน้ำเค็ม ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา ได้รับความเสียหายทั้งชุมชน มีผู้เสียชีวิตและสูญหายกว่าครึ่งหนึ่งของชุมชน นอกจากนี้ยังมีชุมชน

หรือหมู่บ้านที่ได้รับความเสียหายเกือบทั้งหมด อีกประมาณ 30 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านทะเลนอก บ้านแพ้ววน จังหวัดระนอง หมู่บ้านบนเกาะระ เกาะพระทอง หมู่บ้านบนเกาะคอเขา ชุมชนในตำบลทับละมุ จังหวัดพังงา

ชุมชนมอแกนและอุรักลาไวย์ บริเวณหาดราไวย์ สะปำ และสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต ชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ บ้านเกาะมุกด์ จังหวัดตรัง บ้านเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล ในระดับรองลงมาอีก ในพื้นที่ 6 จังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามัน ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นส่งผลให้หลายชีวิตต้องสูญหาย พลัดพราก หลายชีวิตต้องอพยพจากชุมชน (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้, 2548)

การให้ความช่วยเหลือของทางการในการจัดหาบ้านพักให้ราษฎรที่ประสบภัย เป็นเพียงการช่วยเหลือและแก้ปัญหาทางกายภาพเท่านั้นแต่ไม่สามารถแก้ปัญหาทางจิตใจของประชาชน ซึ่งเกิดจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ความผูกพันกันของคนในชุมชน เด็กต่างขาดพ่อแม่ การสูญเสียญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการเยียวยา เพื่อทำให้ความรู้สึกในจิตใจของบุคคลเหล่านี้ดีขึ้น

3.3 ผลกระทบทางจิตใจและร่างกาย เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามินอกจากจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของสังคมไทยโดยภาพรวมแล้วยังมีผลกระทบที่รุนแรง ในด้านสภาพจิตใจของคนและความไม่สบายทางจิตใจ ย่อมส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังร่างกาย จากการประเมินภาวะสุขภาพจิตของผู้ประสบภัย โดยกรมสุขภาพจิต พบว่า ผู้มีอาชีพประมงมีความหวาดกลัวภัย ทำให้ไม่กล้าออกเรือประมง และพบการเกิดโรคซึมเศร้ามากที่สุด ซึ่งเกิดจากการสูญเสียคนในครอบครัวและทรัพย์สิน รองลงมาเป็นโรคเครียดและโรควิตกกังวล นอกจากนี้การได้เห็นภาพเหตุการณ์ผ่านสื่อต่างเป็นการกระตุ้นให้ผู้ประสบภัยมีภาวะสุขภาพจิตแย่ลง โดยเฉพาะในกลุ่มที่เป็นเด็กมีความหวาดกลัวว่าจะเกิดคลื่นยักษ์สึนามิขึ้นอีก ผลกระทบทางด้านสุขภาพจิตส่งผลให้หลายคนไม่สามารถดำรงชีวิตได้เหมือนเดิม บางคนต้องย้ายที่อยู่ บางคนต้องเปลี่ยนอาชีพ ผู้ประสบภัยมีความวิตกกังวลมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อความจริงเริ่มไหลบ่าเข้ามา ยิ่งตอกย้ำความสูญเสียมากขึ้น ถือเป็นหายนะทางใจ ที่เกิดขึ้นหลังจากหายนะจากภัยพิบัติ ซึ่งรายละเอียดของอาการทางใจและอาการทางกาย มีดังนี้

อาการที่เกิดทางใจ ช่วงแรกที่ประสบเหตุร้ายจะเกิดภาวะช็อก คิดว่าเป็นความฝัน ยังไม่แสดงออกมา ต่อมาจะเริ่มเกิดภาวะโกรธ และปฏิเสธเรื่องราวแรงที่เกิดขึ้น โทษทุกอย่างรอบตัว และเข้าสู่ภาวะการต่อรองกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น อาการทางใจ จะแสดงออกด้วยอาการหงุดหงิดง่าย รู้สึกสิ้นหวัง โทษตัวเอง หรือผู้อื่น มีปัญหาเรื่องความจำหรือสมาธิ เศร้าโศกเสียใจ ซึมเศร้า รู้สึกโดดเดี่ยวหรือแยกตัวเอง ไม่มีความรู้สึกใด ๆ หรือบางกรณีผู้ประสบภัย อาจโกรธง่าย ก้าวร้าวโดยไม่มีสาเหตุ

อาการทางกาย อาจเบื่ออาหาร ปวดศีรษะ เจ็บหน้าอก ปวดท้อง ท้องเสีย คลื่นไส้ นอนไม่หลับ ฝันร้าย อ่อนเพลีย ไม่มีเรี่ยวแรง

อาการทางใจและทางกายที่เกิดขึ้นล้วนเป็นปฏิกิริยาการตอบสนองปกติที่เกิดขึ้น หลังจากจิตใจต้องเผชิญกับภาวะความสูญเสีย อาการต่าง ๆ ไม่ได้แสดงว่า เป็นอาการเบื้องต้นของการป่วยทางจิต เมื่อเกิดภาวะขึ้นต้นขึ้น จะก่อให้เกิดความขัดแย้งในจิตใจ อาการของแต่ละคนจะต่างกันขึ้นอยู่กับพื้นฐานของจิตใจและประสบการณ์ในอดีตว่าเป็นอย่างไร อาจเกิดอาการทางกายทางใจ มากบ้างน้อยบ้าง บางคนอาจเกิดอาการขึ้นทันทีหลังเหตุการณ์ แต่บางคนก็เกิดอาการขึ้นอย่างช้า ๆ ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของภาวะอารมณ์ ประสบการณ์ที่เผชิญมาก่อน และระดับความสูญเสีย

สิ่งสำคัญคือผู้ประสบภัยหรือเหตุการณ์ร้ายแรง ต้องมีความรู้ว่าอาการต่าง ๆ เป็นเรื่องปกติ สิ่งสำคัญคือ เมื่อรู้แล้วต้องเผชิญหน้ากับความจริง จิตใจก็จะเข้าสู่ภาวะการยอมรับ สามารถเปิดใจยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ไม่ให้ตัวเองติดอยู่ในวังวนของความทุกข์ ความสับสน ไม่สิ้นสุดได้ การได้แสดงออก ได้ระบายออกด้วยการร้องไห้ ถือเป็นการปรับสภาพจิตใจให้เข้าสู่ภาวะการยอมรับได้โดยเร็ว (ที่มา: www.dmh.moph.go.th/sty_libnews/news)

ความเสียหายที่เกิดจากคลื่นยักษ์สึนามิทางด้านชีวิต ทรัพย์สิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่หลายหน่วยงานทุกภาคส่วนได้ร่วมมือกัน ให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการจัดหา สิ่งของอุปโภคบริโภค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการประกอบอาชีพ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถแบ่งเบาบรรเทาความทุกข์โศกของผู้ประสบภัยได้ระดับหนึ่ง แต่สิ่งที่ยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาได้ก็คือบาดแผลหรือผลกระทบทางจิตใจของผู้ประสบภัยที่ยากต่อการเยียวยารักษาโดยเฉพาะในเด็กและเยาวชน ซึ่งอาจจะต้องอาศัยเวลาและการให้ความช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด และต่อเนื่องต่อไป

จากผลกระทบข้างต้น หน่วยงานต่างๆ จึงมีแนวทางการช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัยดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนและผู้ประกอบการ ที่ได้รับความเดือดร้อนสามารถกลับคืนสู่สภาพเดิมหรือช่วยเหลือตนเองได้โดยเร็ว จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในการให้ความช่วยเหลือและฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง

4. แนวทางการให้ความช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัย

4.1 จากหน่วยงานของภาครัฐ

รัฐบาลได้วางแผนทางและมาตรการความช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัย ตามลำดับ ดังนี้ (ภาณี ธนาธิปกรณ, 2548)

4.1.1 การจัดตั้งกองทุนเงินช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย สำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อนำเงินบริจาคมาสมทบช่วยเหลือเพิ่มเติม นอกเหนือจากระเบียบทางราชการ โดยได้รับการพิจารณาอนุมัติจากคณะกรรมการกองทุนเงินช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย สำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรี (นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ) เป็นประธานกรรมการและต่อมารองนายกรัฐมนตรี (นายวิญญู เครื่องงาม) ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานกรรมการแทน โดยมีปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นเลขานุการ

4.1.2 การแต่งตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยใน 6 จังหวัดภาคใต้ โดยมีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2548 ดังนี้

1) มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ) เป็นผู้รับผิดชอบการพิจารณาให้ความช่วยเหลือทางการเงินและการจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ประสบความเดือดร้อนในภาพรวมทั้งระบบ รวมตลอดถึงการก่อสร้างที่พักอาศัยให้แก่ประชาชนและงานโครงสร้างพื้นฐานและโยธาต่าง ๆ ที่เสียหาย ดังนั้น รองนายกรัฐมนตรี (นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ) จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานอีก นอกเหนือจากการเป็นประธานกองทุนเงินช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย สำนักนายกรัฐมนตรี

2) คณะกรรมการอำนวยการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาจากธรณีพิบัติใน 6 จังหวัด ภาคใต้ ซึ่งภายหลัง ได้มีคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 111/2548 ลงวันที่ 29 มีนาคม 2548 เรื่องปรับปรุงองค์ประกอบคณะกรรมการฯ ชุดนี้ โดยมอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นายวิญญู เครื่องงาม) เป็นประธานกรรมการแทน ทั้งนี้ คณะกรรมการอำนวยการได้พิจารณาเห็นชอบให้แต่งตั้งอนุกรรมการฯ อีก 14 คณะ เพื่อช่วยดำเนินการด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัย

3) คณะกรรมการฟื้นฟูการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลอันดามันเพื่อเสริมสร้างมาตรการฟื้นฟูและการสร้างความมั่นใจต่อการท่องเที่ยวของไทยให้มีมากยิ่งขึ้น

4) มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นายพินิจ จารุสมบัติ) เป็นเจ้าภาพรับผิดชอบ เรื่องการดำเนินการสร้างงานและฟื้นฟูอาชีพ โดยได้รับแต่งตั้งเป็นประธานคณะกรรมการสร้างงานและฟื้นฟูอาชีพ

5) มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นายสมศักดิ์ เทพสุทิน) เป็นเจ้าภาพรับผิดชอบเรื่องการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกิดธรณีพิบัติทั้งหมด โดยได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานกรรมการการศึกษาข้อเท็จจริงกรณีเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยจากคลื่นสึนามิ

หากพิจารณาผลการดำเนินงานด้านการให้ความช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัยทั้งที่เป็นชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ รวมทั้งการแก้ไขปัญหา จากธรณีพิบัติภัย (Tsunami) นับตั้งแต่ต้น จวบจนถึง วันที่ 24 พฤศจิกายน 2548 โดยผ่านกลไกในรูปแบบของคณะกรรมการ ชุดต่าง ๆ แล้ว สามารถสรุปผลการใช้จ่ายเงินเพื่อการช่วยเหลือและฟื้นฟูใน 6 จังหวัด ภาคใต้ โดยภาพรวมอาศัยข้อมูลจากศูนย์พัฒนาระบบและข้อมูลสารสนเทศ สำนักงานปลัด สำนักงานนายกรัฐมนตรี

1) การใช้จ่ายเงินจากกองทุนเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย สำนักงานนายกรัฐมนตรี เดิม ช่วยเหลือจากกองทุนฯ มีเงินคงเหลืออยู่เพียงประมาณ 23 ล้านบาท แต่นับจากวันที่ 27 ธันวาคม 2547 ปรากฏว่าประชาชนทั่วประเทศร่วมกันบริจาคเงินจนมียอดรวมทั้งสิ้น 1,338,394,679.09 บาท ขณะเดียวกันคณะกรรมการกองทุนฯ ได้เบิกจ่ายเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย รวมทั้งช่วยเหลือเร่งด่วน ให้แก่จังหวัดและหน่วยงานต่าง ๆ ไปแล้ว จำนวน 711,833,453.10 บาท และผูกพันการจ่าย ตามที่คณะกรรมการกองทุนฯ ได้มีมติอนุมัติให้เรียบร้อยแล้วอีกจำนวน 66,093,893.00 บาท ดังนั้นจึงยังคงเหลือเงินบริจาครอการจัดสรรเพิ่มเติมอีกจำนวน 560,467,332.99 บาท

2) การใช้จ่ายเงินจากงบกลางรายการเงินสำรองจ่ายเพื่อการฉุกเฉินหรือกรณีจำเป็น คณะกรรมการอำนวยการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาจากธรณีพิบัติใน 6 จังหวัดภาคใต้ ได้รับ อนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ภายใต้กรอบวงเงินงบประมาณจากงบกลาง ปีงบประมาณ 2548 เพื่อเป็น ค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือผู้ประสบธรณีพิบัติภัยจำนวนทั้งสิ้น 5,972,839,027.00 บาท โดยสำนักงาน งบประมาณได้อนุมัติการเบิกจ่ายให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ ตามมติของคณะกรรมการอำนวยการฯ ไป แล้วจำนวน 5,761,699,391.25 บาท

ทั้งนี้ส่วนราชการต่าง ๆ ภายใต้คณะอนุกรรมการฯ ตามที่คณะกรรมการอำนวยการฯ ได้แต่งตั้งขึ้นจำนวน 13 คณะ ได้ทำการเบิกจ่ายเงินงบกลาง เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยไปแล้วจำนวน 3,954,540,509.08 บาท หากรวมการเบิกจ่ายเงินกองทุน ฯ อีกจำนวน 301,660,648.78 บาท การเบิกจ่ายเงินเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยจะเป็นจำนวนทั้งสิ้น 4,256,201,157.86 บาท หรือคิดเป็น ร้อยละ 69.24 ของการอนุมัติเบิกจ่าย

ผลการช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบธรณีพิบัติภัยภายใต้คณะอนุกรรมการฯ ทั้ง 13 คณะ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้สามารถช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้จำนวน 460,853 ราย ทั้งนี้ สามารถแยก สรุปจำนวนผู้ได้รับความช่วยเหลือภายใต้มาตรการต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. การช่วยเหลือในระยะเร่งด่วน ผู้ได้รับความช่วยเหลือมีจำนวน 284,948 ราย และได้เบิกจ่ายเงินแล้วจำนวนทั้งสิ้น 2,370,155,311.60 บาท ประกอบด้วย

1) การช่วยเหลือนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน 3,607 ราย เป็นจำนวนเงิน 75,458,517.79 บาท

2) การช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ดำเนินการช่วยเหลือแล้วจำนวน 162,689 ราย เป็นจำนวนเงิน 780,390,341.00 บาท

- 3) การช่วยเหลือผู้ประสบภัยอาชีพประมง ได้ดำเนินการช่วยเหลือแล้ว จำนวน 24,679 ราย เป็นจำนวนเงิน 523,591,575.00 บาท
- 4) การช่วยเหลือแก่ผู้ว่างงานจากการที่สถานประกอบการได้รับความเสียหายโดยได้ดำเนินการช่วยเหลือแล้วจำนวน 60,268 ราย เป็นจำนวนเงิน 199,539,067.85 บาท
- 5) การช่วยเหลือผู้ประกอบการรายย่อยได้ดำเนินการช่วยเหลือแล้ว จำนวน 7,048 ราย เป็นจำนวนเงิน 138,095,691.20 บาท
- 6) การจัดหาที่พักอาศัยแก่ผู้ประสบภัยได้ดำเนินการช่วยเหลือจัดหาที่พักอาศัยโดยการก่อสร้างบ้านพักถาวรให้แล้วจำนวน 1,945 ราย เป็นจำนวนเงิน 47,583,800.00 บาท
- 7) การช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ได้รับผลกระทบได้ดำเนินการช่วยเหลือแล้วจำนวน 24,712 ราย เป็นจำนวนเงิน 385,265,750 บาท
- 8) การพิจารณาสิทธิประโยชน์ตอบแทนข้าราชการได้ดำเนินการช่วยเหลือโดยการจ่ายเงินค่าตอบแทนพิเศษและสิทธิประโยชน์อื่น ๆ ภายในวงเงิน 400 ล้านบาท ได้ช่วยเหลือแล้วเป็นจำนวนเงิน 217,988,819 บาท
- 9) การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับการช่วยเหลือและแก้ปัญหาจากกรณีพิบัติใน 6 จังหวัดภาคใต้ โดยสำนักงานปลัด สำนักนายกรัฐมนตรี รับผิดชอบในส่วนนี้ ได้ช่วยเหลือแล้วเป็นจำนวนเงิน 2,241,750 บาท

2. การช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ได้แก่

- 1) การช่วยเหลือผู้ประกอบการรายใหญ่โดยได้รับสินเชื่อผ่านสถาบันการเงินต่าง ๆ ในลักษณะต่าง ๆ คือ สินเชื่อเงินไขว่ถอนปรน (Soft Loan) สินเชื่อเพิ่มเติมของแต่ละสถาบันการเงินและกองทุนรวม เพื่อร่วมลงทุนรวมจำนวนทั้งสิ้น 7,232 ราย เป็นจำนวนเงิน 37,808,184,000.00 บาท
- 2) การช่วยเหลือในการบูรณะฟื้นฟู ผู้ได้รับความช่วยเหลือมีจำนวน 168,673 ราย และได้เบิกจ่ายเงินไปแล้ว จำนวนทั้งสิ้น 169,375,062,684 บาท
- 3) การบูรณะฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐานและโยธา โดยการให้ความช่วยเหลือในการซ่อมแซมถนน สะพาน การปรับปรุงท่าเทียบเรือชุดลอกร่องน้ำและอื่น ๆ เป็นจำนวนเงิน 192,295,219.36 บาท

สำหรับการให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ประสบภัยเฉพาะหน้าของหน่วยงานภาครัฐที่ผ่านมาปรากฏว่านอกจากหน่วยงานสำนักนายกรัฐมนตรีที่ให้ความช่วยเหลือดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือที่สำคัญ ๆ ดังนี้

19.04.2008

1. กระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้สั่งการให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องเตรียมความพร้อมและให้การสนับสนุนกำลังพล ยานพาหนะและยุทโธปกรณ์ในทันที เมื่อได้รับการร้องขอจากประชาชนและส่วนข้าราชการพลเรือน โดยให้การสนับสนุนประชาชนและส่วนข้าราชการในพื้นที่ด้วย อาภาศยานของกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ และให้ทุกหน่วยเริ่มปฏิบัติตั้งแต่วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2547 เป็นต้นไป

2. กระทรวงมหาดไทย ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยนำเครื่องจักรกล เรือท้องแบน เรือยาง รถยนต์กู้ภัย พร้อมกำลังเจ้าหน้าที่และถุงยังชีพ เข้าช่วยเหลือร่วมกับหน่วยราชการกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สภากาชาดไทย มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตลอดจนมูลนิธิอาสาสมัครเอกชน อปพร. ฯลฯ

3. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดตั้งศูนย์ประสานงานที่ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเลฯ จังหวัดกระบี่และสถานีวิทยุชายฝั่ง จ.ตรัง ภูเก็ต และระนอง เพื่อประชาสัมพันธ์แจ้งเตือนภัยและการให้ความช่วยเหลือ พร้อมทั้งจัดตั้งชุดช่วยเหลือทางทะเล จำนวน 6 ชุด ทำการช่วยเหลือในเขตจังหวัดกระบี่ ตรัง พังงา ภูเก็ต ระนอง และสตูล สำนักฝนหลวงและการบินเกษตรส่งเครื่องบิน จำนวน 7 เครื่อง เพื่อปฏิบัติการกิจในการอพยพประชาชนผู้ประสบภัยในเกาะต่าง ๆ บนเครื่องยังชีพและช่วยเหลือตามภารกิจที่จังหวัดร้องขอ

4. กระทรวงอุตสาหกรรม ตั้งคณะทำงานช่วยเหลือผู้ประสบภัยโดยประสานงานกับสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ รับผิดชอบนำดื่มอาหารแห้ง เครื่องกระป๋อง เครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์ก่อสร้าง ฯลฯ ส่งไปให้ผู้ประสบภัยโดยความอนุเคราะห์ของกองทัพอากาศในการขนส่ง

5. กระทรวงศึกษาธิการ จัดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ได้รับความเดือดร้อนในอาคารสถานที่ของโรงเรียนเป็นที่พักชั่วคราวและจัดให้ นักเรียน นักศึกษา ให้การบริการอาหารและน้ำ ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่ผู้ประสบภัย นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏทำหน้าที่ล่ามให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

6. กระทรวงสาธารณสุข จัดชุดแพทย์ พยาบาล จากโรงพยาบาลในจังหวัดภาคใต้ไปให้การรักษาพยาบาลในพื้นที่ทันที และต่อมาได้จัดชุดแพทย์ พยาบาล จากโรงพยาบาลต่าง ๆ ในกรุงเทพฯลงไปสมทบ

7. กระทรวงคมนาคม การขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี ระดมเรือชุด เรือยาง และเรือเร็ว ทั้งของกรม และของเอกชน ออกตระเวนค้นหาผู้รอดชีวิต และผู้เสียชีวิตในบริเวณเกาะต่าง ๆ ในพื้นที่ประสบภัย แจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคทันทีแก่ผู้รอดชีวิต ระหว่างลำเลียงเข้าฝั่ง

รัฐบาลได้มอบหมายให้สำนักนายกรัฐมนตรี โดยสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นหน่วยงานกลางร่วมกับกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ ในการจัดทำโครงการในการช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัย โดยผ่านกลไกคณะกรรมการชุดต่าง ๆ เพื่อพิจารณาอนุมัติค่าใช้จ่ายให้แก่แผนงาน/โครงการตามที่หน่วยงานต่างๆ นำเสนอ

โดยได้อาศัยงบประมาณจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ อาทิ งบกลางกองทุนเงินช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย เงินอุดหนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ รวมเป็นจำนวนเงินช่วยเหลือไม่น้อยกว่า 10,000 ล้านบาท (ทั้งนี้ยังไม่นับรวมเงินเชื่อที่ให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการรายใหญ่อีกจำนวน 59,500.00 ล้านบาท) ซึ่งสามารถช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน จำนวนไม่น้อยกว่า 500,000 ราย ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาต่อไป คือ หน่วยงานต่าง ๆ ต้องเร่งดำเนินแผนงาน/โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ ให้เสร็จเรียบร้อยโดยเร็วทั้งนี้ เพื่อให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากแผนงาน/โครงการดังกล่าวสามารถตกถึงมือประชาชนที่เดือดร้อนในพื้นที่อย่างแท้จริงครบถ้วนและทั่วถึงทั้งนี้โดยไม่เกิดปัญหาในเรื่องความซ้ำซ้อนด้วย

4.2 การให้ความช่วยเหลือของภาคเอกชน

ในส่วนของการให้ความช่วยเหลือของภาคเอกชนนั้นมีมากมายและจากหลายหน่วยงาน รวมทั้งองค์กรเอกชนระหว่างประเทศด้วย โดยหน่วยงานเอกชนและองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ นั้นมี ดังนี้

4.2.1 มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นด้วยการแจกอาหาร น้ำดื่มสะอาด นมผงเด็กเล็ก นมพร้อมดื่ม เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ชุดเครื่องครัว ชุดเครื่องนอน ถูยั้งชีพบรรจุสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ชันน้ำ เป็นต้น และมีการจัดบริการตรวจรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วย บริจาควัสดุก่อสร้างให้ทั้งหมดสำหรับผู้ที่แจ้งความประสงค์ สร้างบ้านพักถาวรให้กับผู้ประสบภัย ช่วยซ่อมแซมบ้านที่เสียหายบางส่วน พร้อมทั้งมอบเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ มอบเงินช่วยเหลือนักเรียนค่าพาหนะเดินทางมาสอบอุปกรณ์การเรียนให้แก่เด็กนักเรียน และปลูกป่าชายเลนเพื่อสร้างแหล่งทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งที่ถูกทำลายไป ในระยะต่อมาเมื่อผู้ประสบภัยสามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้วทางมูลนิธิจะเข้าไปจัดตั้งศูนย์พัฒนาฝีมือฝึกอบรมสร้างอาชีพให้กับผู้ประสบภัย เช่น การจ้างวิทยากรมาสอนการทำงานฝีมือ เย็บปักถักร้อยเพื่อให้สามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพได้ ปรับปรุงสภาพแวดล้อม

และภูมิทัศน์ในชุมชน เช่น สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน สนับสนุนของเล่นเด็ก สร้างสนามเด็กเล่น พร้อมอุปกรณ์ จัดกิจกรรมบันเทิง สันทนาการ รวมถึงการจัดทีมผู้เชี่ยวชาญไปให้คำปรึกษาด้านจิตใจแก่ผู้ใหญ่ และฟื้นฟูสภาพจิตใจเด็กให้กลับเป็นปกติและสามารถกลับสู่ชุมชนได้อย่างปกติสุข

4.2.2 บริษัท เครือเจริญโภคภัณฑ์ จำกัด (ซีพี) และบริษัท อาควานิชิฮาร่า คอร์ปอเรชั่น จำกัด มอบทุนการศึกษาอุปกรณ์การเรียนแก่เด็กนักเรียนที่ประสบภัย และให้ความช่วยเหลือด้านเครื่องอุปโภคบริโภค อาหารทั้งสดและแห้ง

4.2.3 มูลนิธิประชาชนดีสุข มูลนิธิพัฒนารักษ์ และมูลนิธิหลวงพ่อธรรมอิสระ ให้ความช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า ของใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

4.2.4 สโมสรโรตารีและสโมสรไลออนส์สากล มอบเงินสงเคราะห์และฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ และเด็กกำพร้า ช่วยเหลืออุปกรณ์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและเงินทุนหมุนเวียน พร้อมทั้งมอบเรือแก่ผู้ประสบภัยผู้ประกอบอาชีพประมง

4.2.5 องค์การ UNICEF เน้นในการให้ความช่วยเหลือเด็กและผู้หญิงที่ประสบภัย โดยทำงานช่วยเหลือเด็กและผู้หญิงที่ประสบภัย โดยการระดมทุนสาธารณะในการบริจาคช่วยเหลือเด็กในพื้นที่ ประสบภัย ให้เงินช่วยเหลือนักเรียนกำพร้าบิดาและมารดา รายละ 15,000 บาท

4.2.6 สโมสรโรตารี, มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง, มูลนิธิเองเจิ้ลวิงส์ (มูลนิธิที่อยู่อาศัยเพื่อมนุษยชาติ) โดยคุณภรณ์ทิพย์ นาคหิรัญกนกและธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด สร้างบ้านพักถาวรให้แก่ผู้ประสบภัยใน หมู่ 7 บ้านพรุเดียว ตำบลบางนายสี อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

4.2.7 บริษัท แลนด์ แอนด์ เฮาส์ จำกัด (มหาชน) บริษัท ช.การช่าง จำกัด (มหาชน) บริษัท อิตาเลียนไทย จำกัด (มหาชน) บริษัท ชิโน-ไทย บริษัท ชิน คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) บริษัท ไอทีวี จำกัด (มหาชน) และสมาคมหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ร่วมบริจาคและระดมทุนช่วยเหลือในการสร้างที่อยู่อาศัยแก่ผู้ประสบภัย จำนวน 500 หลัง หลังละ 1 แสนบาท

4.2.8 มูลนิธิผู้หญิง ได้จัดทำโครงการสานชีวิตหญิงและเด็กอันดามัน มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเสริมพลังให้แก่ผู้หญิงและเด็กที่ประสบภัยจากสึนามิ โดยที่เน้นกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่มคือ 1) ผู้หญิงและเด็กที่ได้รับผลกระทบทางจิตใจ 2) ผู้หญิงที่รับภาระเป็นหัวหน้าครอบครัวดูแลเด็กและสมาชิกในครอบครัว 3) ผู้หญิงและเด็กชนกลุ่มน้อยชาวมอแกนที่ถูกอพยพจากชุมชนที่เคยอาศัยอยู่ และ 4) ผู้หญิงและเด็กที่เป็นแรงงานอพยพทั้งคนไทยและต่างชาติที่เสี่ยงต่อการถูกกระทำ และมีครูอาสาสมัครทำงานต่อเนื่องในโรงเรียนด้วย

4.2.9 มูลนิธิช่วยเหลือผู้ประสบภัย, สมาคมบริษัทหลักทรัพย์ มอบเงินช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัย บริจาคเงินสมทบเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยแก่ผู้ประสบภัย

4.2.10 บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด มหาชน ให้เงินช่วยเหลือนักเรียนกำพร้าบิดาและมารดา รายเดือน เดือนละ 1,500 บาท เป็นเวลา 18 เดือน

4.2.11 มูลนิธิศุภนิมิต, มูลนิธิศึกษาเอเชีย, มูลนิธิฟอร์ซี จากเยอรมัน, มูลนิธิสิรินธร, มูลนิธิดวงประทีป ได้ให้ความช่วยเหลือด้านอาหารยังชีพให้กับผู้ประสบภัย

4.2.12 มูลนิธิ (ADA) และโรงพยาบาลกรุงเทพฯ ร่วมกันสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในวงเงิน 9,000,000 บาท

4.2.13 มูลนิธิส่งเสริมจริยธรรมปัตตานี (สาธารณรัฐอาหรับเอมิเรต), ธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาสะพานปาริวัน, สมาคมเลี้ยวเดือนแดง, มูลนิธิสมเด็จพระเทพฯ, บริษัทฟิลลิป (ระนอง), นักศึกษาจากกรุงเทพมหานคร, บริษัท ยัมเรสเตอร์รอนด์ เนชั่นแนลประเทศไทย จำกัด, มูลนิธิอันดามัน, มูลนิธิเยอรมัน, Tilleke และ Gibbine F.A.O., มูลนิธิบอดี, พนักงานธนาคารคอยซ์แบงก์และโรงงานทอวนเคซาพานิช จังหวัดขอนแก่น มอบเรือประมง พร้อมเครื่องมือประมง

4.2.14 มูลนิธิไทย-เยอรมัน มอบเรือให้ผู้ประสบภัย พร้อมเครื่องมือทำการประมงและเงินทุนประกอบอาชีพ อุปกรณ์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและเงินทุนหมุนเวียน

4.2.15 กาชาดฟินแลนด์ ร่วมบริจาคเงินปรับปรุงโรงพยาบาล และสถานีนอนามัย

4.2.16 สภากาชาดสากล ฝรั่งเศส ได้จัดสร้างที่อยู่อาศัย ให้แก่ผู้ประสบภัย จำนวน 40 หลัง พร้อมเครื่องใช้ในบ้าน ให้เงินช่วยเหลือรายละ 19,000 บาท มอบอาหารและเสื้อผ้า

4.2.17 กลุ่ม We love Thailand จัดสร้างศูนย์เด็กและเยาวชน

4.2.18 ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน สนับสนุนพัฒนาศูนย์ส่งเสริมสุขภาพการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เพื่อบริการอย่างครบวงจรแก่ประชาชนให้แก่ สถานีนอนามัยตำบลกมลา ในวงเงิน 23,670,000 (ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของกระทรวงต่างประเทศของไทย)

4.2.19 ธนาคารสแตนดาร์ดชาร์เตอร์ ร่วมบริจาคเงินก่อสร้างบ้านถาวรพร้อมระบบสาธารณูปโภค จำนวน 80 ล้านบาท

4.2.20 บริษัทบางกอกไทรวิชั่น จำกัด ดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนถาวร อาคารประกอบพร้อมครุภัณฑ์ และฟื้นฟูสาธารณูปโภคทั้งหมด โดยก่อสร้างในบริเวณสถานที่เดิมใช้งบประมาณทั้งสิ้น 4,643,230 บาท และก่อสร้างสถานีนอนามัยบ้านทะเลนอก

4.2.21 สภานายความ มอบเรือหางยาวให้ผู้ประสบภัยได้ใช้ประกอบอาชีพ

4.2.22 มูลนิธิโสสะฯ ก่อสร้างโรงเรียนที่ได้รับความเสียหายจากคลื่นยักษ์สึนามิ

4.2.23 มูลนิธิราชประชานุเคราะห์, มูลนิธิรักไทย และนักศึกษาจากเมืองมิวนิคมอบเงินทุนให้กับผู้ประสบภัยเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพและทุนการศึกษาสำหรับบุตรหลาน

4.2.24 มูลนิธิวัฒนาวิทยาลัย และมูลนิธิยุวพัฒน์ มอบทุนการศึกษาให้กับผู้ประสบภัย

4.2.25 บริษัท เครือซีเมนต์ไทย, โครงการชาร์ม, มูลนิธิออสก้า, มูลนิธิจากประเทศคูเวตและชาอุดีอาระเบีย, The American Reefugee Committee (ARC) และมูลนิธิจากกรุงวอชิงตันดี.ซี.มอบเรือให้ผู้ประสบภัย เครื่องมือประมง และเงินทุนประกอบอาชีพ อุปกรณ์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและเงินทุนหมุนเวียน

4.2.26 มูลนิธิ USAID และ UNDP (HABITAT) ให้ความช่วยเหลือด้านการก่อสร้างที่อยู่อาศัยทั้งหมด 29 หลัง

4.2.27 เครือข่ายความร่วมมือพื้นฟูชุมชนฝั่งอันดามัน (ชมรมชาวประมงพื้นบ้าน) ให้ความช่วยเหลือในการซ่อมเรือประมง 154 ลำ ในพื้นที่ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง

4.2.28 ประชาชนคนไทยทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้ร่วมกันบริจาคเงิน เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องอุปโภคบริโภค รวมทั้งส่งขวัญและกำลังใจมาให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย

สำหรับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัยธรรมชาติ ใน 6 จังหวัดภาคใต้ สรุปดังนี้

1. การช่วยเหลือในภาวะวิกฤติและบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า โดย

1.1 จัดทีมนักสังคมสงเคราะห์สำรวจเยี่ยมครอบครัวผู้ประสบภัย สอบถามความต้องการและสภาพปัญหา วางแผนและให้การช่วยเหลือในเบื้องต้น โดยเยี่ยมครอบครัวในพื้นที่ 6 จังหวัด จำนวน 11,768 ราย เป็นครอบครัวเด็กกำพร้า จำนวน 1,013 ราย และในพื้นที่จังหวัดอื่น 14 จังหวัด เยี่ยมครอบครัวเด็กกำพร้า 208 ราย

1.2 ให้ความช่วยเหลือ ได้ให้คำปรึกษาแนะนำและฟื้นฟูสภาพจิตใจ สังคม และอาชีพ จำนวน 13,916 ราย ให้การสงเคราะห์ครอบครัวเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า จำนวน 13,456 ราย

2. การฟื้นฟูเพื่อความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ โดยจัดฝึกอบรมอาชีพระยะสั้นเพื่อการฟื้นฟูจิตใจและเสริมรายได้ จำนวน 1,869 ราย สนับสนุนการรวมกลุ่มประกอบอาชีพในชุมชน 96 กลุ่ม จำนวน 1,844 ราย และสนับสนุนทุนประกอบอาชีพ จำนวน 1,151 ราย รวมถึงการจ้างงานเพื่อซ่อมแซมที่พักอาศัยและสิ่งสาธารณประโยชน์

3. การช่วยเหลือและฟื้นฟูเด็กกำพร้าและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ โดย

3.1 ให้การสงเคราะห์ครอบครัวเพื่อการดูแลเด็กและสนับสนุนเพื่อการศึกษา จำนวน 2,182 ราย

3.2 จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและศูนย์บริการแม่และเด็ก ในจุดบริการที่พักชั่วคราว โดยจัดกิจกรรมบริการต่าง ๆ อาทิ การตรวจสุขภาพอนามัย กิจกรรมกระตุ้นพัฒนาเด็ก กิจกรรมนันทนาการและสันทนาการ กิจกรรมศิลปะบำบัด รวมถึงกิจกรรมการเฝ้าระวังเด็กในชุมชน

เพื่อป้องกันการค้ำมนุษย์ และให้เป็นศูนย์ประสานงานข้อมูลการติดตามช่วยเหลือเด็กที่สูญหาย 6 จุดบริการ ได้แก่

3.2.1 จังหวัดพังงา 5 จุด บริการ คือ อบต.คึกคัก (ได้ส่งมอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ อบต.คึกคักแล้ว), อบต.บางม่วง, น้ำตกเขาบ่อหิน, โรงเรียนบ้านปากวิป และศูนย์พัฒนาเด็ก ไอทีวี

3.2.2 จังหวัดระนอง 1 จุดบริการ คือ อบต.กำพวน บ้านหาดประพาส กิ่ง อ.สุขสำราญ

3.3 ประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบลในการสำรวจความต้องการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กในชุมชน ที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จัดสร้างที่อยู่อาศัยถาวรให้ และพื้นที่ใกล้เคียง และประสานกระทรวงการต่างประเทศ และองค์การภาคเอกชน ในการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการก่อสร้าง โดยมีแผนการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็ก จำนวน 10 แห่งในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่

จังหวัดพังงา 7 แห่ง คือ

- 1) ศูนย์พัฒนาเด็ก อบต. คึกคัก (ได้โอนให้ อบต. คึกคักแล้ว เมื่อวันที่ 24 พ.ค. 48)
- 2) ศูนย์พัฒนาเด็ก อบต. บางม่วง (ขณะนี้ได้ดำเนินการจัดตั้งแล้ว)
- 3) ศูนย์พัฒนาเด็กบ้านบางสัก อ.ตะกั่วป่า (ขณะนี้ได้ดำเนินการจัดตั้งแล้ว)
- 4) ศูนย์พัฒนาเด็กบ้านบางหลูด (บ้านพักถาวรไอทีวี) ซึ่งได้ดำเนินการจัดตั้งแล้ว
- 5) ศูนย์พัฒนาเด็กบ้านบางขะ อ.ตะกั่วป่า สนับสนุนการก่อสร้างโดย สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (ขณะนี้ได้ดำเนินการจัดตั้งแล้ว)
- 6) ศูนย์พัฒนาเด็กบ้านทุ่งหว้า อ.ตะกั่วป่า (อยู่ระหว่างการก่อสร้าง)
- 7) ศูนย์พัฒนาเด็กบ้านในไร่ อ.ตะกั่วป่า (อยู่ระหว่างการก่อสร้าง)

จังหวัดระนอง 1 แห่ง ที่หาดประพาส กิ่ง อ. สุขสำราญ สนับสนุนการก่อสร้างโดย มูลนิธิอานิงโมะไค

จังหวัดภูเก็ต 1 แห่ง ที่อบต.รัชฎา อ.เมือง

จังหวัดกระบี่ 1 แห่ง ที่บ้านเกาะจำ ต.เกาะศรีบอยา อ.เหนือคลอง

3.4 ให้การช่วยเหลือทุนการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ แก่เด็กกำพร้าปฐมวัย จำนวน 201 ราย รายละเอียด 25,000 บาท รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 5,025,000 บาท

4. การจัดหาที่อยู่อาศัยถาวรให้แก่ครอบครัวผู้ประสบภัย โดยประสานความร่วมมือกับส่วนราชการในสังกัดกระทรวงกลาโหม หน่วยงานในการกำกับดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ คือ การเคหะแห่งชาติและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจังหวัดในการจัดสร้างที่อยู่อาศัยถาวร โดยใช้งบประมาณจากเงินบริจาคเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัยถาวรของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกองทุนช่วยเหลือผู้ประสบภัย สำนักนายกรัฐมนตรี สรุปดังนี้

4.1 ผู้ประสบภัยยื่นความจำนงขอรับการช่วยเหลือ	จำนวน 3,853 ราย
4.2 ผู้ประสบภัยประสงค์ให้ภาครัฐจัดสร้างบ้านให้	จำนวน 3,321 ราย
4.3 ผู้ประสบภัยขอรับเงินชดเชย	จำนวน 532 ราย

(ตามระเบียบของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย หลังละ 30,000 บาท)

ซึ่งสรุปผลการดำเนินงานจัดสร้างบ้านให้ผู้ประสบภัย จำนวน 3,321 ราย ดังนี้

สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว	จำนวน	2,218	หลัง	จำแนกเป็น
- จังหวัดตรัง	จำนวน	39	หลัง	
- จังหวัดระนอง	จำนวน	167	หลัง	
- จังหวัดภูเก็ต	จำนวน	97	หลัง	
- จังหวัดกระบี่	จำนวน	147	หลัง	
- จังหวัดพังงา	จำนวน	1,768	หลัง	
อยู่ระหว่างการก่อสร้าง	จำนวน	1,103	หลัง	จำแนกเป็น
- จังหวัดภูเก็ต	จำนวน	30	หลัง	
- จังหวัดกระบี่	จำนวน	249	หลัง	
- จังหวัดพังงา	จำนวน	824	หลัง	

5. เครือข่ายและลักษณะเครือข่าย

5.1 ความหมายของเครือข่าย

ในปัจจุบัน คำว่า “เครือข่าย” ได้ถูกนำมาใช้ในการทำงานมากขึ้น โดยมีรูปแบบและวิธีการดำเนินการที่หลากหลาย ในหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตื่นตัวที่จะสร้าง เครือข่ายพัฒนาการทำงานขององค์กรของตนเอง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้การทำงานเป็น ไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่ถือว่าเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร เฉลยพูนสวน (2547) ได้อธิบายคำว่า “เครือข่าย” ว่า หมายถึง กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบ โครงสร้างที่คนหรือองค์กร สมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในความหมายนี้ สำคัญ คือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกใน เครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะ

เท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ ส่วนการสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนั้นการสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบการติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่การส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อเท่านั้น แต่ต้องมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน

การสร้างเครือข่ายจะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อผ่านการประชุม การทดลอง การประชาสัมพันธ์ และการให้ความร่วมมือกัน ในการดำเนินโครงการ การแบ่งปันทักษะและประสบการณ์ให้เกื้อกันเป็นการเสริมความสมบูรณ์ให้กับสมาชิกเครือข่ายทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือองค์กร การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการประสานงานในเครือข่ายจะช่วย ลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรที่ซ้ำซ้อน ทำให้การพัฒนาสามารถ เชื่อมโยงคนที่อยู่ในระดับต่างกัน มีวิธีการทำงานการจัดองค์กร และมีภูมิหลังต่างกันไป ไม่มีโอกาสติดต่อกันเข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย เครือข่ายสามารถทำให้คนและองค์กรที่ไม่มี ความสัมพันธ์กันได้ทราบว่ายังมีบุคคลหรือหน่วยงานอื่นอีกมากที่สนใจทำงานในเรื่องเดียวกัน และเผชิญปัญหาเหมือนกัน เครือข่ายสามารถทำให้ความต้องการของประชาชนได้รับการตอบสนอง จากรัฐ เครือข่ายทำให้คนและองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน ได้รับกำลังใจ การจูงใจ และการยอมรับ ซึ่งมีความสำคัญต่อหน่วยเล็กๆ ที่อยู่นอกระบบราชการ (www.cdd.go.th/chumchon/artical/netweek/network01.htm)

สำหรับการเกิดของเครือข่ายนั้น เครือข่ายแต่ละเครือข่ายต่างก็มีจุดเริ่มต้น หรือถูกสร้าง มาได้ด้วยวิธีการต่างๆ กัน สรุปเป็นหลักๆ ไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีความคิดตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน หรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อนมารวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยน ความคิด ประสบการณ์ ไปจนถึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า ในการดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิก อันเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเอง เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดในพื้นที่ชุมชนที่มีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มารวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรมก่อน ต่อเมื่อมีการเพิ่มขึ้นของสมาชิก มีการขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมายของกลุ่มมากขึ้น กลุ่มก็มักจะพัฒนา ขึ้นมาเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดความครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิก เครือข่ายเช่นนี้มัก มีเวลาการก่อร่างสร้างเครือข่ายนาน แต่เมื่อเกิดแล้วก็จะมีความเข้มแข็งยั่งยืน และมีแนวโน้มที่ เครือข่ายจะขยายตัวเพิ่ม เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มก่อตั้ง

2. **เครือข่ายจัดตั้ง** เครือข่ายจัดตั้งนี้มักจะมีความเกี่ยวข้องกับนโยบาย หรือการดำเนินงานของภาครัฐอยู่เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ก็เป็นไปตามแนวคิดเดิม ที่อาศัยกลไกของรัฐผลักดันให้เกิดรูปธรรมของงานโดยเร็ว และโดยมากเข้าไปก่อน ที่ภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่าย มิได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด ความเข้าใจที่ตรงกันมาก่อน การรวมตัวกัน จึงเป็นลักษณะชั่วคราวชั่วคราว เป็นการเฉพาะกิจ ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปที่สุดในที่สุด ยกเว้นว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดี อย่างที่ควร จนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มจะยังคงรักษาสถานภาพเครือข่ายไว้ได้ แต่แนวโน้มเครือข่ายก็มักจะลดขนาดลง เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มก่อตั้ง

3. **เครือข่ายวิวัฒนาการ** เครือข่ายวิวัฒนาการนี้ เป็นอีกรูปแบบการกำเนิดเครือข่าย ที่มีได้เป็นไปโดยธรรมชาติแต่แรกเริ่ม และก็มีได้ถูกจัดตั้งโดยตรง แต่จะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล / องค์กร มารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการที่จะสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกันก่อน โดยอาจจะยังมิได้มีเป้าหมาย / วัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใด ๆ อย่างชัดเจนนัก หรือในอีกลักษณะหนึ่ง ถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟัง หรือการได้ไปเห็นเครือข่ายอื่น ๆ แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธมิตรสัญญา เป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือพัฒนาตนเองบ้าง เครือข่ายที่ว่านี้ แม้ว่าจะมิได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงแต่แรก แต่ถ้าหากสมาชิกมีความตั้งใจจริง ที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี ได้รับการกระตุ้นนี้ สามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนได้ โดยสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกแล้ว เครือข่ายนี้ก็จะสามารถพัฒนาตนเองต่อไป จนสร้างเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเหมือนเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นเดียวกัน เครือข่ายวิวัฒนาการที่กำลังพัฒนาตนเองอยู่ในขณะนี้ มีตัวอย่างมากมาย เช่น เครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น (www.anamai.moph.go.th)

5.2 องค์ประกอบของเครือข่าย เครือข่ายมีองค์ประกอบสำคัญ ๆ อยู่อย่างน้อย 7 องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่

5.2.1 การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อแก้ปัญหา ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่จะทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจเป็นเครือข่ายจะมีผลทำให้การประสานงานและการขอความร่วมมือ ในการดำเนินการเป็นไป อย่างยากลำบาก เพราะต่างคนต่างก็ใช้กรอบการมองโลกคนละกรอบ เหมือนใส่แว่นตาดำกันคนละสีย่อมมองปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นไปคนละทิศทาง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถ

จะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างกัน ย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความคิดที่แตกต่างนี้ต้องอยู่ภายใต้ความร่วมมือของเครือข่ายที่สมาชิกยอมรับกันหาไม่แล้วความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

5.2.2 การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common vision) วิสัยทัศน์ร่วม เป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองความคิดที่แตกต่าง ลงไปได้ในทางตรงข้าม เมื่อใดที่วิสัยทัศน์หรือเป้าหมายส่วนตัวขัดแย้งกับวิสัยทัศน์ หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมการปฏิบัติของสมาชิกก็จะเริ่มแตกต่างจากสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้นแม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัวที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายแม้อาจไม่ได้ซ้อนทับอย่างแนบสนิทกับ วิสัยทัศน์ของเครือข่าย แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

5.2.3 การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual interests/benefits) เครือข่ายเกิดจากการที่สมาชิกแต่ละคนก็มีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ข้อจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ตัวเงินด้วย อาทิ เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ

5.2.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย นับเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายในเครือข่าย ย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นสถานะของสมาชิกในเครือข่ายจึงควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกันในฐานะของ “หุ้นส่วน” ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้งหมายความว่าหากการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่าย มิใช่การวางตัวเป็นเจ้านายเหนือประชาชน อย่างไรก็ตามแม้สิ่งนี้จะยากในทางปฏิบัติในหลาย ๆ กรณีเพราะต้องอาศัยการเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่าย และการสร้างบริบทแวดล้อมอื่น ๆ เข้ามาประกอบด้วยแต่ก็ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำหากต้องการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

5.2.5 การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary relationship) องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องก็คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้าง

ซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่

5.2.6 การพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Interdependence) เนื่องจากธรรมชาติข้อจำกัดของสมาชิกในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ สมาชิกของเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตัวเอง การจะทำให้เป้าหมายร่วมสำเร็จได้นั้น สมาชิกต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าเขาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงจำเป็นต้องดำรงอยู่ของเครือข่ายซึ่งการพึ่งพิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

5.2.7 การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรเครือข่ายความร่วมมืออย่างแท้จริงหากจะเปรียบเทียบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ก็เหมือนกับการเอามันมาบดจนเป็นเนื้อเดียวกันแล้วเอาใส่ลงในโอ เพราะก้อนหินแต่ละก้อนก็ยังอยู่ของมันโดยอิสระ มิได้ข้องเกี่ยวกับก้อนอื่นไม่เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย (www.oppn.opp.go.th/research02.php)

5.3 ลักษณะของเครือข่าย

5.3.1 เครือข่ายมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด ไม่ว่าจะพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดเกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกัน ในด้านความรู้ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

5.3.2 องค์กรเครือข่ายไม่มีลำดับชั้น การเชื่อมโยงระหว่างองค์กร เครือข่ายเป็นไปในลักษณะแนวราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองค์กรอาจไม่เท่ากัน

5.3.3 ความเข้มแข็งขององค์กรที่ร่วมกันเป็นเครือข่าย จะนำไปสู่ความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

5.3.4 องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ การที่องค์กรเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกันเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพิงแลกเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้น หากองค์กรใดไม่สามารถแสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ ก็อาจหลุดออกจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้าม

หากได้แสดงความสามารถ จะนำไปสู่การพึ่งพิงและขึ้นต่อกัน การแบ่งงานกันทำ ทั้งยังเป็น
การลดโอกาสที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะแสดงอำนาจเหนือเครือข่ายด้วย

5.3.5 องค์กรเครือข่ายกำหนดการบริหารจัดการตนเอง ในการทำงานร่วมกันในลักษณะแนวราบ จำเป็นต้องมีความสมานฉันท์โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงการต่อรอง ตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในเพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

5.3.6 ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืนแต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ ศรัทธา และความไว้วางใจ ตลอดจนการสร้างกรอบทางความคิด เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรอย่างต่อเนื่อง

5.4 ประเภทของเครือข่าย

5.4.1 เครือข่ายการเรียนรู้ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้กิจกรรมพัฒนา ซึ่งเครือข่าย
เช่นนี้เกิดขึ้นได้ใน 2 รูปแบบ คือ

- 1) รูปแบบธรรมชาติ กล่าวคือ เมื่อชุมชนหนึ่งสามารถแก้ไขและพัฒนาชุมชนของตนเองได้แล้ว ชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงก็จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้ และนำรูปแบบวิธีการไปประยุกต์ใช้
- 2) เครือข่ายการจัดตั้ง ซึ่งเกิดจากองค์กรพัฒนา ต้องการขยายพื้นที่ปฏิบัติงานของตนก็จะใช้ชุมชนเดิมที่มีประสบการณ์และบทเรียน เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้กับชุมชนอื่น

5.4.2 เครือข่ายอำนาจต่อรอง เครือข่ายประเภทนี้เกิดจากความเชื่อว่า ปัญหาที่ชุมชนต่าง ๆ เผชิญอยู่นั้นไม่ได้เกิดจากชุมชนสร้างขึ้นมาเอง หากแต่ชุมชนนั้นถูกระงับจากระบบภายนอก การจะแก้ไขปัญหาก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดพลังอำนาจในการต่อรองจึงจะสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้

กิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่มทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรมหรือการผลิระหว่างองค์กรสมาชิก การจะสร้างให้เกิดเครือข่ายนั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นเครือข่ายใหม่ เช่น การจัดตั้งเวทีสิทธิเด็กหรือการขยายเครือข่ายที่มีอยู่เดิม เช่น การที่เวทีสิทธิเด็กมีองค์กรสมาชิกเพิ่ม และรวมถึงความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายด้วย การสร้างเครือข่ายชุมชนมีเทคนิค ดังนี้

1. กลไกท้องถิ่น เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดเครือข่ายโดยเปิดเวทีในรูปของการประชุม
สัมมนาสำหรับกลุ่มที่มีความสนใจเหมือนกัน ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
ประสบการณ์และสรุปบทเรียนร่วมกัน บางเวทีมีการวิเคราะห์ปัญหาและสถานการณ์ร่วมกันด้วย

กลไกท้องถิ่นต้องกระตุ้นให้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกัน กำหนดกิจกรรม และโครงสร้างหน้าที่ของเครือข่าย

2. หลังจากเปิดเวทีและกระตุ้นให้เกิดเครือข่ายแล้ว กลไกท้องถิ่นจะใช้กระบวนการเรียนรู้เสริมสร้างความสามารถให้คณะกรรมการ เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ขั้นตอนนี้จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนในการเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีเพื่อนำไปใช้กับกิจกรรมของเครือข่าย

3. ส่งเสริมให้คณะกรรมการดำเนินการกิจกรรมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ในขั้นนี้ถือว่าเครือข่ายได้ทำหน้าที่เป็นองค์กรชุมชนเต็มที่ มิใช่เป็นเพียงเวทีการเรียนรู้เท่านั้น

4. เมื่อเครือข่ายมีกิจกรรมมากขึ้น เครือข่ายก็จะมีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกมากขึ้น เนื่องจากเนื้อหาของกิจกรรมมีความหลากหลาย ทำให้ต้องอาศัยความร่วมมือการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ ภาคธุรกิจและภาคองค์กรพัฒนาเอกชน (www.cdswtu.com/index.php?option=content&task=view&id=151&Itemid=34)

5.5 ปัญหาทั่วไปของเครือข่าย

5.5.1 การขาดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน โดยทั่วไปเครือข่ายจะเกิดขึ้นมาจากความต้องการจำเป็นบางอย่างของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรจำนวนหนึ่ง ซึ่งความต้องการจำเป็นดังกล่าวจะถูกนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ของเครือข่าย แต่ก็มีเครือข่ายบางแห่งไม่เคยมีการกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนได้เลย เมื่อเครือข่ายไม่มีทิศทางวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน บุคคลหรือองค์กรสมาชิกที่มีความเข้มแข็งกว่า ก็มีโอกาสเข้ามาครอบงำชักจูงเครือข่ายไปในทางที่เป็นประโยชน์เฉพาะกับบุคคลหรือองค์กรที่มีอำนาจมากกว่านั่นเอง นอกจากนี้การไม่มีวัตถุประสงค์ของเครือข่ายที่ชัดเจนยังทำให้การติดตามประเมินผลเครือข่ายเป็นไปได้ยาก เพราะไม่รู้ว่าจะวัดผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายที่ตรงไหน อีกทั้งเป็นการยากที่จะคงไว้ซึ่งประโยชน์ของมวลสมาชิก เครือข่ายลักษณะนี้ให้ผลต่อสมาชิกที่สามารถวัดได้นั้นน้อยมาก

5.5.2 ความไม่เท่าเทียมกันของสมาชิก เครือข่ายที่มีสมาชิกหลากหลายประเภท หรือมีความแตกต่างมากระหว่างฐานะ ขนาด ความเข้มแข็ง และสถานภาพอื่น ๆ ของสมาชิกยากที่จะทำให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายโดยเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะความแตกต่างในลักษณะของการมีอำนาจเหนือกันตามลำดับชั้น องค์กรใหญ่ที่มีทุนมาก และมีผู้นำองค์กรที่มีความรู้สูง มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีแนวโน้มที่จะครอบงำองค์กรที่มีขนาดเล็กกว่าการมีความคิดและอุดมการณ์ในระดับต่างกันอาจเป็นประโยชน์ต่อเครือข่าย และกระตุ้นให้เกิดความกดดันในทางที่สร้างสรรค์และเกิดการถกเถียงกันอย่างมีชีวิตชีวาระหว่างสมาชิกเครือข่าย อย่างไรก็ตาม

เมื่อคนที่มีความตั้งใจเข้มแข็งกว่า หรือเสียงดังกว่าบังเอิญมีความคิดที่ขัดแย้งกับคนอื่น คนพวกนี้อาจทำให้การประชุมและความคืบหน้าของการอภิปรายหยุดชะงักลงได้ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ก็นำไปสู่การสร้างพันธมิตรกลุ่มใหม่ โดยสมาชิกที่รู้สึกว่าคุณเข้มแข็งแบบไม่ยุติธรรม จึงเบื่อและชวนกันออกจากเครือข่ายไป

5.5.3 การครอบงำ เครือข่ายสามารถถูกครอบงำได้โดยง่ายจากองค์กร กลุ่มผลประโยชน์ หัวหน้าแผนกการเมือง กลุ่มชาติพันธุ์ นักวิชาการ หรือผู้มีอิทธิพลอื่น ๆ บ่อยครั้งที่เครือข่ายเริ่มจากคนไม่กี่คนหรือองค์กรหนึ่งที่ต้องการหาคนที่มีความตรงกันมาเป็นพวกสถานภาพสมาชิกและกิจกรรมเครือข่ายจึงเป็นไปตามความพอใจของกลุ่มผู้ก่อตั้งหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลครอบงำเครือข่าย ความอิจฉาริยาและความไม่พอใจกันระหว่างบุคคลหรือองค์กรอาจนำไปสู่การแยกตัวออกมาอย่างเด็ดขาดของบางคนหรือบางองค์กร เมื่อกระบวนการครอบงำเริ่มขึ้น เป็นเรื่องยากที่จะหยุด เพราะสมาชิกภาพ หน้าที่ของเครือข่าย และระเบียบวาระการประชุมเครือข่ายถูกควบคุมโดยกลุ่ม ๆ หนึ่ง บุคคลหรือองค์กรที่รู้สึกว่าคุณครอบงำหรือถูกกีดกันมีโอกาสน้อยมากที่จะเปลี่ยนแปลงเครือข่าย คนพวกนี้อาจเลิกยุ่งเกี่ยวกับกิจการของเครือข่าย หรืออาจก่อวินาศกรรม และเป็นปรปักษ์อย่างรุนแรงกับเครือข่าย เมื่อไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรในเครือข่ายได้ เขาก็อาจแยกตัวออกไปสร้างหรือเข้าร่วมในเครือข่ายอื่น

5.5.4 การรวมศูนย์และระบบราชการ การรวมศูนย์เกิดขึ้นเมื่อผู้ประสานงานของเครือข่าย เลขานุการ คณะทำงาน และคณะกรรมการ เริ่มควบคุมและดำเนินการเครือข่ายในนามของตนเอง มากกว่าการประสานงานและอำนวยความสะดวกให้กับกิจกรรมของสมาชิก การตัดสินใจถูกรวมศูนย์และการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายดำเนินการโดยเลขานุการเครือข่าย กิจกรรมเครือข่ายแบบอิสระถูกมองว่าไม่ใช่เรื่องของเครือข่ายและไม่ได้รับการสนับสนุน เครือข่ายจำนวนมากที่เริ่มต้นแบบไม่เป็นทางการมักจะถูกรวมศูนย์ อีกนัยหนึ่ง เครือข่ายที่ตั้งขึ้นโดยองค์กรเจ้าของทุนอุดหนุนและสถาบันระหว่างประเทศมักมีการรวมศูนย์ บางเครือข่ายพยายามอย่างหนักที่จะดึงหน้าที่และกิจกรรมออกมาจากศูนย์กลางให้เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง แต่บางเครือข่ายก็ติดใจการรวมอำนาจและองค์กรเจ้าของทุนก็มักจะมีอำนาจเหนือเครือข่าย นั่นคือการรวมศูนย์มักจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นราชการ เครือข่ายที่เลขานุการผู้ประสานงานหรือคณะกรรมการเพิ่มความหวงใยต่อการรักษาอาคารสำนักงาน ยึดครองการติดต่อและส่งจดหมายข่าว กิจกรรมสร้างเครือข่ายระหว่างสมาชิกก็จะลดลง และสมาชิกที่แข็งขันของเครือข่ายก็เฉื่อยชาลง คนภายนอกอาจไม่รู้ถึงปัญหาลักษณะนี้ เพราะสำนักงานของเครือข่ายมีกิจกรรมแข็งขันและจำนวนบัญชีรายชื่อสมาชิกดูมีจำนวนมาก อันตรายของการรวมศูนย์อำนาจจะชัดเจนขึ้นเมื่อเลขานุการ หรือผู้ประสานงานเครือข่ายเริ่มเฉื่อยชาลงในช่วงหนึ่ง เครือข่ายทั้งหมดถึงกับสลายโดยสิ้นเชิงได้ เพราะไม่มีใครรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจหน้าที่ที่จะเริ่มการประชุมหรือเริ่มกิจกรรมขึ้นมาใหม่

5.5.5 การขาดทรัพยากร บ่อยครั้งที่เครือข่ายประสบปัญหาอันเนื่องจากการขาด

เงินทุนสำหรับกิจกรรมและการประสานงานภายในเครือข่าย ขณะที่สมาชิกเตรียมที่จะสละเวลาให้กับการทำงานในนามของเครือข่าย แต่ก็มักจะไม่มีทุนเพียงพอ ในเครือข่ายระดับชาติ สมาชิกอาจพบว่าการเดินทางไปยังเมืองหลวงเพื่อเข้าร่วมประชุมหรือการไปเยี่ยมเพื่อนที่ทำงานในชนบทที่ห่างไกลไปนั้นต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางจำนวนมาก ยิ่งเป็นการเดินทางไปต่างประเทศยิ่งเป็นไปได้ยากที่จะให้สมาชิกแต่ละคนออกค่าใช้จ่ายเอง ดังนั้น เครือข่ายต้องหาทุนเพื่อสนับสนุนการเดินทางของสมาชิกที่จะมาร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย มิฉะนั้น สมาชิกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเท่านั้นที่จะมาร่วมในกิจกรรมของเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ สมาชิกที่ไม่มีทุนหมดสิทธิ์ที่จะทำได้

5.5.6 การจัดการทรัพยากรของเครือข่าย เครือข่ายที่ได้รับเงินอุดหนุนมีแนวโน้มที่จะบริหารเงินอุดหนุนตามรูปแบบที่แหล่งทุนต้องการ อย่างไรก็ตามการกระจายเงินต้องทำอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน มิฉะนั้นอาจเกิดความอิจฉาริษยาและความไม่พอใจระหว่างสมาชิกได้ สมาชิกเครือข่ายทั้งที่มีฐานะดีและไม่ดีต่างก็จะขอเงินอุดหนุนเพื่อการทัศนศึกษาการเดินทางไปต่างประเทศและอุดหนุนโครงการ คำร้องจากคนที่อยู่ส่วนกลาง เช่น ผู้ประสานงานหรือเลขานุการมักจะได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นอันดับต้น ตามด้วยกลุ่มคนที่มีอิทธิพลในเครือข่าย สมาชิกที่ติดต่อกันได้ง่าย เหล่านี้อาจทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันในเครือข่ายได้

5.5.7 ข้อมูลข่าวสารผิด ๆ ในเครือข่าย ขณะที่เครือข่ายสามารถกระจายข้อมูลข่าวสารที่มีคุณค่าระหว่างบุคคลไปยังบุคคลต่าง ๆ ได้อย่างเสรี ข้อมูลข่าวสารบางเรื่องอาจเชื่อถือไม่ได้ และบางเรื่องก็อาจผิดไปจากความเป็นจริงเลยก็ได้ ถ้าไม่มีบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้คนซักถามหรือวิพากษ์วิจารณ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารภายในเครือข่าย ก็อาจทำให้ข่าวสารผิด ๆ ถูกกระพือไปทั่วในหมู่เพื่อนฝูงระหว่างการประชุมเครือข่ายได้ เป็นการยากที่สมาชิกเครือข่ายและผู้ประสานงานจะแยกแยะความแตกต่างระหว่างรายงานที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง

5.5.8 การแข่งขัน เครือข่ายสามารถถูกกระทบจากการแข่งขันของเครือข่ายหรือองค์กรอื่นที่มีงานคาบเกี่ยวกันซึ่งอาจนำไปสู่การร่วมมือกัน แต่ก็อาจนำไปสู่การแข่งขันเพื่อให้ได้รับการยอมรับ การสนับสนุนทรัพยากรและการเพิ่มจำนวนสมาชิกได้เช่นกัน แหล่งทุนสามารถใช้จำนวนเครือข่ายที่มีให้เลือกเป็นข้ออ้างที่จะไม่ให้ทุนสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายที่คล้ายคลึงกัน องค์กรที่มีทุนมาก เมื่อไม่ชอบเครือข่ายบางแห่ง ก็อาจใช้ความเป็นผู้อุดหนุนชักจูงสมาชิกให้ไปร่วมการประชุมของเครือข่ายอื่น นักวิชาการที่มีภารกิจมากมายมักมีเวลาน้อยที่จะให้กับการสร้างเครือข่าย และการแข่งขันก็ยังเป็นตัวการสำคัญในการทำลายเครือข่ายเล็ก ๆ ที่มีทุนน้อย ๆ อีกด้วย

5.5.9 การแทรกแซงของแหล่งทุน แหล่งทุนมักใช้พลังทางการเงินของตนมามีอิทธิพลเหนือนโยบายของเครือข่าย ซึ่งทำได้ง่ายโดยใช้อคติในการวิจารณ์ผลการดำเนินงานของเครือข่าย การร่วมประชุม และการตรวจสอบคัดตอนแก้ไขเอกสารประชาสัมพันธ์ของเครือข่าย

สมาชิกเครือข่ายมักจะถูกแทรกแซงโดยแหล่งทุนและตัวแทนของสถาบันเจ้าของทุน แกนนำของเครือข่ายมักไม่ค่อยจะได้แย่งกับคนเหล่านั้นนัก ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่มุ่งให้เครือข่ายได้รับการอุดหนุนทุนเท่านั้น แต่ยังหวังความช่วยเหลือในอาชีพและในโครงการของตัวเองอีกด้วย แม้ว่าสถาบันที่ให้การดูแลนั้นจะไม่ได้เข้ามาแทรกแซงอำนาจอิสระของเครือข่ายอย่างเป็นทางการนัก แต่เป็นที่ทราบกันดีว่าตัวแทนสถาบันชอบแสดงอำนาจและทำลายศักยภาพในการทำงานของเครือข่าย ในกรณีร้ายแรง คือ แหล่งทุนสามารถปิดเครือข่ายได้โดยสิ้นเชิงโดยการตัดความช่วยเหลือ อิทธิพลของแหล่งทุนประเภทบุคคลและองค์กรจะมีน้อยลงถ้าเครือข่ายเปิดรับการช่วยเหลือจากแหล่งทุนหลาย ๆ แห่ง

5.5.10 การติดตามและประเมินผล การติดตามและประเมินผลเครือข่ายมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากธรรมชาติของเครือข่ายคือความไม่เป็นระบบ และมีโครงสร้างหลวมที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าในอนาคตไม่ใช่ประสบการณ์ในอดีต เครือข่ายที่มีการเคลื่อนไหว แข็งขัน มักมุ่งที่จะสร้างเครือข่ายและสร้างงาน มากกว่าจะสละเวลาและทรัพยากรมาคิดหน้าคิดหลัง เครือข่ายที่ไม่มีประสิทธิภาพก็ไม่อยากเสี่ยงต่อการเปิดโอกาสให้กับการวิพากษ์วิจารณ์ แม้ว่ากระบวนการประเมินตนเองแบบไม่เป็นทางการจะเป็นเพียงการตรวจสอบและวิพากษ์ตนเองเท่านั้นก็ตาม แต่เครือข่ายที่ประสบความสำเร็จสูงก็ยังรู้สึกที่ไม่จำเป็นนัก ส่วนเครือข่ายที่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จยังรู้สึกถึงระดับเจ็บปวดที่เดียวว่าไม่จำเป็นเลยทีเดียว

5.5.11 ข้อจำกัดทางการเมือง เครือข่ายระดับชาติและเครือข่ายระหว่างประเทศต้องดำเนินการภายใต้ขอบเขตทางการเมืองของประเทศหรือภูมิกอนนั้น ความไม่มั่นคงและการถูกควบคุมจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั่วไปในการทำงานของเครือข่าย ในบางประเทศการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลจะถูกมองด้วยความเคลือบแคลงสงสัย และการติดต่อกัน การแจกจ่ายจดหมายข่าว การทัศนศึกษา การร่วมประชุมเชิงปฏิบัติ ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล การไม่มีความอดทนต่อการถูกกล่าวหาที่เป็นเรื่องธรรมดาเช่นกัน จึงเป็นเรื่องยากที่เครือข่ายจะกำหนดนโยบายของตนโดยปราศจากการจัดขวงจากรัฐบาล (www.asapake.tripod.com/k10.htm)

การเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย มีความหมายไกลกว่าเพียงการที่คนมา “รวมกัน” แต่ไม่ได้ “รวมกัน” ในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เปรียบเทียบภาพเหมือนการเอาก้อนอิฐมากองรวมกันย่อมไม่เกิดประโยชน์อันใดการเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้นเมื่อเอาอิฐแต่ละก้อนมาต่อกันเป็นกำแพงโดยมีการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากันอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การเชื่อมโยงเข้าหากันเป็นเครือข่ายนั้น จึงมิใช่เพียงการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความสนใจร่วมกันในระดับเพียงแค่การพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือร่วมสังสรรค์ด้วยกันเท่านั้น หากแต่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันด้วยเป้าหมายที่มีร่วมกันด้วย เครือข่ายจึงไม่ใช่เพียงการมีรายชื่อบุคคลหรือมีฐานข้อมูลที่สามารถที่จะติดต่อได้อยู่ในมือ ในลักษณะที่ยังสามารถเพิ่มจำนวนรายชื่อสมาชิกเครือข่ายได้มากเท่าใดก็ยังเป็นที่น่าพอใจมากเท่านั้นเพราะสิ่งนี้ก็เป็นเสมือนการขยายวง

ใส่อิฐให้กว้างขึ้นเพื่อใส่อิฐได้จำนวนมากขึ้น แต่กองอิฐในถุงก็ยังวางเกะกะขาดการเชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบ ดังนั้น เครือข่ายจึงต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคล หรือองค์กรที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่สมาชิกแต่ละคนในเครือข่ายเห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมที่รวมกันเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อเสร็จภารกิจแล้วก็เลิกเครือข่ายไป และอาจกลับมารวมกันได้ใหม่หากจำเป็น หรืออาจเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ก็ได้ (www.sta.payap.ac.th/network/lkik.htm)

ในการจัดตั้งเป็นองค์กรเครือข่ายใดเครือข่ายหนึ่งนั้น หากผู้ดำเนินการจัดตั้งเครือข่ายสามารถกระทำได้ตามหลักการได้ครบทุกองค์ประกอบของการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายแล้ว เชื่อได้ว่าจะทำให้องค์กรเครือข่ายนั้น ๆ มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัตินั้น การที่จะทำให้ครบองค์ประกอบทุกอย่างนั้น อาจเป็นไปได้ยากก็ต้องใช้ดุลยพินิจพิจารณาตามความเหมาะสมว่าเครือข่ายนั้นแม้ไม่ครบตามองค์ประกอบของเครือข่ายที่กำหนดก็ตาม แต่ก็สามารถทำให้เกิดการทำงาน การติดต่อประสานงานอย่างเป็นระบบเครือข่ายได้ตามวัตถุประสงค์ และสมาชิกส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมของเครือข่าย ก็น่าจะถือได้ว่าประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งแล้ว เพราะจะมุ่งยึดถึงผลสัมฤทธิ์ของงานที่ได้รับหรือที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญมากกว่าดูที่กระบวนการที่ใช้ กระนั้นก็ตามการที่องค์กรเครือข่ายจะเกิดความยั่งยืนได้หรือไม่ นั้น ก็ต้องคิดกันต่ออีกเรื่องหนึ่ง เนื่องจากเป็นหลักการสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงของการจัดองค์กรตั้งเครือข่ายเช่นกัน นอกจากนั้นแล้วการที่จะประเมินว่าองค์กรเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นนั้น มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดหรือไม่ นั้นก็ขึ้นอยู่กับการประเมินผลในระยะยาวด้วย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่การวิจัย

ทำการศึกษาในพื้นที่ 6 จังหวัดที่ได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิ ประกอบด้วย จังหวัดกระบี่ พังงา ภูเก็ต ระนอง ตรัง และสตูล โดยแต่ละจังหวัดทำการคัดเลือกหมู่บ้านที่ได้รับความเสียหายจากคลื่นยักษ์สึนามิมาจังหวัดละ 1 หมู่บ้านเป็นการคัดเลือกแบบเจาะจงและเป็นพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายจากคลื่นยักษ์สึนามิในระดับมาก ซึ่งพื้นที่ที่คัดเลือกให้เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษามี ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: แสดงพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน
1. กระบี่	เมือง	พระนาง	พีพี
2. พังงา	ตะกั่วป่า	บางนายสี	พรุเตียว
3. ภูเก็ต	กะทู้	กมลา	กมลามี 3
4. ระนอง	กิ่งอำเภอสุขสำราญ	กำพวน	ทะเลนอก หมู่ 1
5. ตรัง	กันตัง	ลิบง	เกาะมุกด์
6. สตูล	ทุ่งหว้า	ขนคลาน	ราไว

2. รูปแบบการวิจัย

ใช้รูปแบบการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างของคำถามสัมภาษณ์ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากคลื่นยักษ์สึนามิในมิติต่าง ๆ

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างของคำถาม (Semi-Structure Interview) สัมภาษณ์ผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้นำในชุมชน และสัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบทของชุมชน

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1 ประชากร คือ ผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ ในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

3.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ ในพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยการสุ่มแบบเจาะจง ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือผู้แทนครอบครัวละ 1 คน จำนวนพื้นที่ละ 30 คน โดยการจัดสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์

ตารางที่ 2 : แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในแต่ละพื้นที่

จังหวัด/อำเภอ /ตำบล	หมู่บ้าน	กลุ่มตัวอย่าง
1. กระบี่/เมือง/พระนาง	พีพี	30
2. พังงา/ตะกั่วป่า/บางนายสี	พรุเตียว	30
3. ภูเก็ต/กะทู้/กมลา	กมลาหมู่ 3	30
4. ระนอง/กิ่งอำเภอสุขสำราญ/ กำพวน	ทะเลนอกหมู่ 1	30
5. ตรัง/กันตัง/ลิบง	เกาะมุกด์	30
6. สตูล/ทุ่งหว้า	ราไวย์	30

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 4 ชุด ดังนี้

- 4.1 แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างของคำถาม ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ
- 4.2 แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 4.3 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างของคำถาม ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเกี่ยวกับบริบทของชุมชน
- 4.4 ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่มผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ

5. ขั้นตอนของการวิจัย

- 5.1 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ
- 5.2 สร้างเครื่องมือที่ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 5.3 ดำเนินการและคัดเลือกพื้นที่ในพื้นที่ 6 จังหวัดเป้าหมายพร้อมทั้งทำการทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ระหว่างวันที่ 20 - 25 มีนาคม 2549
- 5.4 ปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 5.5 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายระหว่างวันที่ 19-27 เมษายน 2549
- 5.6 วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการวิจัย
- 5.7 จัดสัมมนาการนำเสนอผลการวิจัยสู่ชุมชนในพื้นที่เป้าหมายพร้อมทั้งให้ตัวแทนผู้ประสบภัยจากพื้นที่เป้าหมายระดมความคิดเห็นในการนำผลการวิจัยไปสู่การปฏิบัติโดยกำหนดเป็นโครงการหรือกิจกรรม ซึ่งทำการสัมมนาในวันที่ 25 พฤษภาคม 2549

5.8 ทำการปรับปรุงและเขียนรายงานผลการวิจัยให้มีความสมบูรณ์ให้มีความครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

6.1 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) ผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ละ 30 คน

6.2 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำชุมชนเกี่ยวกับบริบทของชุมชน

6.3 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6.4 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ประสบภัยในแต่ละพื้นที่เป้าหมายตามขนาดของกลุ่มเป้าหมายที่ได้มีการกำหนดไว้

